

2

Demografie

rok 2025

ročník 67

revue pro výzkum
populačního vývoje

Jan Cvrček – Šárka Nekvapil Jirásková

Otázka věrohodnosti příčin úmrtí na základě komparace historickodemografických
a antropologických metod

Eva Waldaufová – Anna Šťastná

Mezi ideálem a realitou: současný pokles porodnosti očima české populace

ČLÁNKY | ARTICLES

61 Jan Cvrček – Šárka Nekvapil Jirásková

Otázka věrohodnosti příčin úmrtí na základě komparace historickodemografických a antropologických metod

Reliability of Causes of Death Recorded between 1842 and 2006: A Comparison of Anthropological and Written Sources from Central Bohemia

ZPRÁVY | REPORTS

76 54. konference České demografické společnosti

54th Conference of the Czech Demographic Society

80 Vychází analytické publikace z výsledků Sčítání 2021

Analytical Publications Based on the Results of the 2021 Census Have Been Published

82 Česko na demografické křižovatce: dopady nízké porodnosti na porodnictví, školství, důchodový a zdravotnický systém

Czechia at a Demographic Crossroads: The Impact of Low Fertility on Maternity Care, Education, the Pension System, and Healthcare

PŘEHLEDY | DIGEST

83 Eva Waldaufová – Anna Šťastná

Mezi ideálem a realitou: současný pokles porodnosti očima české populace

Between Ideal and Reality: The Contemporary Decline in Birth Rates in the Eyes of the Czech Population

Názory autorů se nemusí vždy shodovat se stanovisky redakční rady.

The opinions of the authors do not necessarily reflect those of the Editorial Board.

Časopis Demografie je součástí databází **Web of Science** (v Emerging Sources Citation Index) a **Scopus**.

Demografie is a peer-reviewed journal included in the citation database of peer-reviewed literature Scopus and in the Emerging Sources Citation Index (part of the Web of Science Core Collection).

OTÁZKA VĚROHODNOSTI PŘÍČIN ÚMRTÍ NA ZÁKLADĚ KOMPARACE HISTORICKODEMOGRAFICKÝCH A ANTROPOLOGICKÝCH METOD

Jan Cvrček¹⁾ – Šárka Nekvapil Jirásková²⁾

RELIABILITY OF CAUSES OF DEATH RECORDED BETWEEN 1842 AND 2006:
A COMPARISON OF ANTHROPOLOGICAL AND WRITTEN SOURCES FROM CENTRAL
BOHEMIA

Abstract

Determining the causes of death in the past on the basis of historical-demographic research encounters the problem of the credibility of extant sources. However, interdisciplinary collaboration between historical demographers and physical anthropologists presents a unique opportunity to verify their informative value. The aim of this study is to verify to what extent the cause of death stated in historical written records corresponds with the finding on the skeleton. The studied sample consists of skeletal remains of 97 individuals from Bohemia, Czech Republic, died between 1842 and 2006 from the genealogically documented collection of the Department of Anthropology in the National Museum in Prague. The results showed a significant disproportion between the information recorded in vital records and the results of anthropological analysis. These were mainly unrecognized ethnic diseases that left clear marks on the skeleton as a result of osteolytic metastases. The disparities found illustrate the need for interdisciplinary cooperation in researching past mortality.

Keywords: cause of death, credibility, historical-demography, paleopathology, vital records

Demografie, 2025, 67(2): 61–75

DOI: <https://doi.org/10.54694/dem.0358>

ÚVOD

Při studiu úmrtnostních poměrů v minulosti se historická demografie doposud opírala především o dva, resp. tři typy pramenů. Jedná se o matriční evidenci, příp. ohledací lístky (list o prohlídce mrtvého), na základě kterých se od 19. století zaznamenávala příčina úmrtí do matriční knihy, a zdravotní statistiky. První

výsledky výzkumů vzešlých od demografů, lékařů a statistiků, které komplexněji řešily populační otázky, včetně problematiky příčin úmrtí, byly prezentovány již v polovině 20. století (Haas – Srb, 1956; Srb – Kučera, 1959). Na počátku 70. let pak vyšla dodnes základní práce Jana Stříteského věnující se populačnímu vývoji na území dnešní České a Slovenské re-

1) Národní muzeum, Přírodovědecké muzeum, Antropologické oddělení. Kontakt: jan.cvrcek@nm.cz.

2) Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, Ústav historických věd. Kontakt: sarka.nekvapiljiraskova@upce.cz.

publiky (Stříteský, 1971). Nejen úmrtnostním poměrům v 19. a na počátku 20. století se pak dlouhodobě věnují především odborníci z ostravské univerzity (Dokoupil – Nesládková, 1987). V současné době se otázky zdravotního stavu obyvatelstva, možnosti jeho dalšího výzkumu, problematika příčin úmrtí a jejich klasifikace opět dostávají do popředí zájmu historikodemografického bádání.

Ačkoliv máme řadu případových studií, které se věnovaly obecně populačním poměrům vybraných lokalit, či újeji zaměřené na otázku mortality, většina z těchto prací vycházela především z výzkumů vzeshých ze studia matriční evidence. Ta je sice hlavní pramenou základnou, nicméně ne jedinou. Tyto práce pak zpravidla končí se závěrem 19. století, případně dosahují počátku první světové války, což není dáno nezájmem historických demografů o toto období, ale čistě jen dostupností pramenné základny. Pokračující zpřístupňování matriční evidence nám umožňuje nejen posun v čase jako takový, ale i možnost hlubší analýzy vybraných jevů. Badatelé se ve větší míře opírají o data získaná nejen z matriční evidence, ale také ze zdravotních statistik, či využívají úmrtnostní tabulky. V současné době se dává důležitost opětovnému návratu k výzkumu populačních poměrů v minulosti za využití moderních postupů s rozšířením datové základny (Mazouch – Hulíková Tesárková, 2018; Hulíková Tesárková – Mazouch – Fialová, 2020). Výzkum vybraných úmrtnostních ukazatelů za pomoci zdravotních statistik přirozené měny představil Radek Lipovski (Lipovski, 2024), který tak v mnoha ohledech rozšířil výzkum populačních poměrů na území Rakouského Slezska, jemuž se se svými kolegy již několik let věnuje (Dokoupil – Nesládková – Lipovski, 2014; Lipovski, 2018). Využití zdravotních statistik pro výzkum příčin úmrtí je nosné především při studiu úmrtnostních poměrů v konkrétním regionu, kdy je možné detailněji zkoumat rozdíly v diagnózách v zemědělsky orientovaných, ale i čistě průmyslově zaměřených oblastech. V tomto případě se uvedený pramen jeví jako zajímavá alternativa k matriční evidenci, neboť se na jeho tvorbě podíleli okresní lékaři a koncipisté, jejichž odborné znalosti se promítly do samotného elaborátu.

Ruku v ruce se snahou prohloubit výzkum úmrtnostních poměrů, ať už z pohledu metodologického, či chronologického, je v posledních letech věnována

pozornost i konkrétním, resp. specifickým příčinám úmrtí (Nekvapil Jirásková, 2019; Valová, 2022; Vlasák, 2022).

Zajímavý přístup ke studiu příčin úmrtí představil Martin Vašata, který se zaměřil na základní problém v této otázce, tedy kvalitu dochovaných záznamů. Retrospektivní diagnostika, tedy interdisciplinární přístup na pomezí lékařské a historické vědy, jasně definuje největší úskalí výzkumu, a to je určení zaznamenaných příčin úmrtí. Autor zde vhodně upozorňuje na fakt, že v řadě případů nelze k uvedenému záznamu dohledat současnou diagnózu, neboť zaznamenaná příčina úmrtí odpovídala sociokulturnímu kontextu a jakékoliv přizpůsobování k současnosti vede pouze ke spekulaci (Vašata, 2018; Karenberg, 2009; Leven 1998). V 18. století také dochází ke zlepšení zdravotní péče, rozšíření hygienických zásad do širšího povědomí či lepšímu dodržování preventivních opatření. Lékařské znalosti se však promítaly do praxe se zpožděním a odborná péče nebyla dostupná zdaleka všem obyvatelům. V případech záznamů o příčině úmrtí je od počátku této evidence až do 20. století patrná postupná změna v zápisu této doplňující informace. Postupně se místo nepřesných popisů příznaků, dle kterých dnes nemůžeme určit přesnější diagnózu, začala zaznamenávat příčina úmrtí na základě znalosti samotné podstaty nemoci (Dietrich-Daum, 2009). Při zavedení této evidence v roce 1785 v rámci josefínských reforem existovalo pouze velmi jednoduché klasifikační schéma nemocí (nemoci obyčejné, místní, epidemické a násilné), což bylo zcela nedostačující dělení. O necelé století později (1871) vešla v platnost detailnější klasifikace, která již více odpovídala realitě. S drobnými úpravami v polovině 90. let 19. století pak bylo toto schéma využíváno až do roku 1918 (Svobodný – Hlaváčková, 2004; Stříteský, 1971). Jak ale ukázaly historikodemografické výzkumy zaměřující se obecně na mortalitu a příčiny úmrtí, zavedená klasifikační schémata nejsou při analýze příčin úmrtí na základě matrik příliš vhodná. Problémem není jen nejednotnost evidence, ale i samotná proměna a zdokonalení záznamů. To se však neprojevovalo ve všech lokalitách českých zemí stejně, je tedy nutné respektovat i případné regionální odlišnosti, erudovanost faráře či dostupnost péče. Na tato úskalí poukázal zmiňovaný Martin Vašata, který se zabýval příčinami úmrtí civilního obyvatelstva v Hradci Králové ve dvou sondách pro léta 1883–1889

a 1903–1909. V rámci svého výzkumu se zaměřil i na vhodnost použité klasifikace pro zpracování příčin úmrtí. Ačkoliv primárně zvolil Bertillonovu klasifikaci a její revize, která vždy reagovala na aktuální poznatky a nové znalosti, při zpracování záznamů v matriční evidenci se však na základě těchto dvou sond ukázalo, že ani zdokonalená klasifikace (v tomto případě verze z roku 1929) nebyla pro zpracování optimální. Jako výhodnější se pro tento typ výzkumu jeví schéma, se kterým pracovali Lumír Dokoupil a Alena Šimečková (*Šimečková – Dokoupil*, 1985). Přestože autoři rovněž vycházeli z matriční evidence, rozřazení příčin úmrtí se jeví jako více odpovídající a praktičtější. Stejně jako zmiňovaná verze Bertillonovy klasifikace rozřazuje příčiny úmrtí dle jednotlivých orgánů, avšak věnuje pozornost i těžce určitelným příčinám, které ve skutečnosti odrážejí projev určitého onemocnění. I přes zlepšení diagnózy se i během 19. století a na počátku století 20. setkáváme s neurčitými označeními, a to především v případě úmrtí dětí. Dokoupilovo upravené schéma však nejvíce odpovídá zavedené praxi, která byla v dané době běžná. Vzhledem ke všem výše uvedeným skutečnostem bychom proto měli v případě příčin úmrtí uvedené v matrice hovořit výslovně jen jako o „matriční příčině úmrtí“.

Matriční knihy jsou prakticky jediným, resp. nejvhodnějším pramenem, který nám umožňuje tuto problematiku sledovat už od konce 18. století. V 80. letech 18. století do nich přibyla kolonka k zapsání příčiny úmrtí. Do té doby se příčina smrti napříč matrikami zaznamenávala nepravdělně v rámci uceleného matričního zápisu v rozsahu jedné věty až více či méně rozsáhlého souvislého textu, a to v závislosti na vůli zapisujícího faráře či socioekonomickém statusu zemřelého. Josef II. stanovil, že pokud ve farnosti není lékař, nebo alespoň ranhojič, a není provedeno ohledání zemřelého, nemá se tato matriční rubrika raději vyplňovat vůbec (*Peterka*, 2006). Jinak řečeno, farář by měl při zapisování příčiny úmrtí do matriky vycházet z lékařského ohledacího listu. Historická demografie však při výzkumu tohoto pramene naráží na několik zásadních překážek. Tou první je samotné zaznamenávání příčin, protože jednotlivá označení byla v této době nepřesná a nestálá. V důsledku toho se velmi často setkáváme spíše s popisem projevu onemocnění než s konkrétní diagnózou. Nařízení Josefa II. také nebylo důsledně dodržováno, a tak příčina úmrtí ne-

byla stanovena vždy lékařem, ale farářem, například v situaci, kdy farář z důvodu rychlého zhoršení zdravotního stavu člověka či náhlého úmrtí nebyl u lůžka umírajícího a popis posledních chvil nebožtíka získal od rodiny. Povinností katolického faráře totiž bylo starat se o své věřící, mít povědomí o případné nemoci farníků či jejich blížící se smrti tak, aby jim mohl být v těžkých chvílích k dispozici. Tento přístup se však částečně měnil během 19. století, kdy byla přítomnost faráře chápána jako předzvěst smrti a lidé se jeho přítomnosti u lůžka nemocného často bránili (*Stoklasová*, 2014). A pakliže došlo u zemřelého k vyplnění ohledacího listu lékařem a z něj pak vycházel farář při zápisu do matriky, je zde ještě ten zásadní problém, a sice spolehlivost přenosu informací z ohledacího listu do matriky. První ohledací listy až do 60. let 19. století obsahovaly jen stručné, ručně psané vyjádření lékaře, a tedy stále přetrvávala výše uvedená situace, že se v nich setkáváme spíše s popisem projevu onemocnění než s konkrétní diagnózou. Od přibližně 70. let 19. století se začaly používat již předtištěné formuláře, s kolonkou „poslední nemoc“. Zde je třeba zdůraznit, že to není totéž, co příčina smrti, a tehdejší úřady a lékaři si to vzhledem k této formulaci uvědomovali, neboť příčinu smrti nebylo možné stanovit vždy. Teprve od konce 19. století, ruku v ruce s rozvojem lékařství, se začaly používat předtištěné formuláře s kolonkami „základní nemoc, komplikace a nemoci sdružené, a bezprostřední příčina úmrtí“. I přes takto exaktní zápis docházelo při zápisu do matriky k nepřesnostem, často přetrvávalo zaměňování bezprostřední příčiny smrti s projevem nemoci, a to ještě na konci 30. let 20. století.

Pro komparaci matričních zápisů a ohledacích listů je však zásadní překážkou, že ohledací listy jakožto průvodní materiály k matrikám se do příslušných státních archivů dostaly jen z některých farností, a většinou navíc jen torzovitě. Pokud se k některé farnosti zachovaly ohledací listy ve větším celku, můžeme z hlediska historické demografie i antropologie hovořit o skutečně neocenitelném materiálu. Ačkoliv jsou si historičtí demografové plně vědomi úskalí, která s sebou nese práce s matriční evidencí, resp. ohledacími listky, doposud nemáme k dispozici vhodnější materiál pro stanovování příčin úmrtí. Z tohoto důvodu jsme odkázáni na výsledky výzkumů, které nám nepřinášejí komplexní obraz dané situace. Přesto jsou tyto práce cenné, neboť uve-

deným „neduhem“ trpí veškerý tento archivní materiál a dané limity jsou u všech výstupů prakticky shodné. Problematické určování příčin úmrtí na základě matriční evidence se budeme věnovat i v tomto příspěvku. Na rozdíl od většiny doposud publikovaných statí se však zaměříme na věrohodnost zaznamenaných diagnóz, se kterými dosud v historické demografii pracujeme jako téměř s jedinými možnými. Cílem této studie je pomocí mezioborové spolupráce fyzické antropologie a historické demografie zhodnotit, zda a do jaké míry dochované písemné zprávy o příčině úmrtí – a v tomto případě jak z pohledu církevní/státní evidence, tak z pohledu rodiny – odpovídají výsledkům šetření současných.

DATA A METODY ANALÝZY

Základem našeho výzkumu se staly ostatky 97 jedinců (56 mužů a 41 žen) narozených v letech 1791–1943 z území Čech. Jednalo se o příslušníky různých větví rodu lokálně významných statkářů a politiků. Jejich exhumace byla podmíněna postupnou renovací celkem 16 rodinných hrobek a zrušením 4 hrobů a jejich přenesením do výše uvedených hrobek, a to na území Prahy, Středočeského a Ústeckého kraje. Při této příležitosti byl písemným souhlasem vlastníků hrobek, kteří jsou potomky zkoumaných jedinců, umožněn antropologický výzkum vyzvednutých ostatků, který byl realizován na Antropologickém oddělení Přírodovědeckého muzea Národního muzea. Po jeho dokončení byly ostatky pietně uloženy zpět do již renovovaných hrobek (Cvrček *et al.*, 2021a; Drtikolová Kaupová *et al.*, 2021).

Základní biografické údaje jedinců byly získány z římskokatolických matrik, které umožnily i detailní rekonstrukci příbuzenských vazeb. Bylo přitom odhaleno několik příbuzenských sňatků povolených na základě církevních dispenzů (jeden papežský a několik biskupských). Církevní záznamy však nebyly jediným zdrojem informací o jejich životě. Díky spolupráci s potomky bylo možné využít i originály a opisy úmrtních listů zkoumaných jedinců, prameny osob-

ní povahy, jako např. rodinné deníky reflektující léta 1894–1902³⁾ a 1907–1912⁴⁾, korespondence z 20. a 30. let 20. století, rodinné kroniky či dochované fotografie⁵⁾. Prameny osobní povahy byly využity z hlediska dobových informací o zdravotním stavu zkoumaných jedinců (např. deníky či korespondence obsahovaly údaje o operacích, onemocněních, pobytech v lázních, atp., fotografie posloužily pro posouzení zdravotního stavu z hlediska ikonografie, zachycení závažných patologických stavů.) K 18 jedincům byl také šetřením ve Státním oblastním archivu v Praze získán list o prohlídce mrtvého, z něhož se vycházelo při zápisu příčin smrti do matriky, které však na rozdíl od matriky v řadě případů rozlišují základní nemoc, komplikace, bezprostřední příčinu úmrtí, případně i další kategorie. Pokud bylo u jedince zjištěno provedení pitvy, byl v závislosti na místě úmrtí (zda v nemocnici či doma) z příslušného patologického oddělení dané nemocnice či ústavu soudního lékařství zajištěn pitevní protokol. Takto rozsáhlá a pestrá pramenná základna nám umožnila rekonstruovat osudy jednotlivých členů tohoto rodu, materiály z rodinného archivu nám navíc poskytly informace o dlouhodobých zdravotních problémech, které jednotlivé členy na sklonku života postihly. Takto podrobně dokumentované ostatky jsou pro řadu přírodovědných i historických vědních oborů neocenitelné, neboť jsou celosvětově velmi vzácné (Gavrus-Ion, 2017).

VÝSLEDKY ANALÝZY A DISKUSE

Studovaní jedinci umírali mezi léty 1842–2006. Ostatky patřily ve 12,4 % dětem do 15 let. Osoby v reprodukčním věku představovaly necelou pětinu souboru (19,6 %), osoby ve věku 50+ pak byly zastoupeny v 68 %. Průměrný věk všech jedinců činil 34,5 roku, zemřelých v kategorii 15+ pak 56,7 let. V nemocnici zemřelo 21,6 % osob, doma více než tři čtvrtiny (77,3 %). V jednom případě se jednalo o úmrtí mimo „obvyklá místa“, ke smrti mladého chlapce došlo během jeho studií v Praze. Z celkového počtu 97 jedinců v 89 případech (91,8 %) nastala smrt

3) Soukromý rodinný archiv, František Serafín Andres (1832–1905), Jíloviště, deník z let 1894–1902, 238 stran.

4) Soukromý rodinný archiv, František Serafín Filip Andres (1862–1948), Jíloviště, denní poznámky z let 1907–1912, bez paginace.

5) Korespondence, rodinné kroniky a dochované fotografie jsou součástí rodinných archivů potomků zkoumaných jedinců.

Obr. 1 Tuberkulózní změny na vnitřní straně žeber – tzv. periostóza (muž, 30 let, † 1879)
 Tuberculous changes on the inner surface of the ribs – so-called periostosis (male, 30 years, † 1879)

z chorobných příčin, z nichž nejčastěji se jednalo o sešlost věkem (22 případů), dále pak o nádorová onemocnění (14 případů), zánět průdušek a plic (13 případů), mrtvici/ochrnutí mozku, resp. cévní mozkovou příhodu (8 případů), vady, onemocnění a selhání srdce (8 případů), souchotiny, resp. tuberkulózu (7 případů), a zánět ledvin (5 případů). U zbylých 12 případů z 89 byla uvedená příčina smrti v rámci souboru ojedinělá, například dnes zcela běžná cukrovka, diabetes mellitus II. typu, byla zaznamenána jen v jediném případě jako „úplavice cukrová“. Ve zbylých 8 případech z celkového počtu 97 jedinců (8,2 %) šlo pak o smrt násilnou: dopravní nehoda během základní vojenské služby; nehoda na motocyklu; sebevražda oběšením; výbuch munice-nehoda; zastřelení německými vojáky v závěru II. světové války; a ve třech případech úmrtí v důsledku spojeneckých náletů v roce 1945. Z celkového počtu 97 pak byla u 9 zemřelých provedena pitva (6× patologicko-anatomická pitva pro ověření

diagnózy a správnosti léčebného postupu při úmrtí v nemocnici; 2× zdravotní pitva na Ústavu soudního lékařství pro zjištění příčiny smrti při úmrtí doma; 1× soudní pitva pro zjištění příčiny smrti při dopravní nehodě během základní vojenské služby). Ve dvou případech se však tento dokument nedochoval. V případě jednoho dospělého muže ve věku 79 let († 1943) se protokol nezachoval z důvodu zničení části nemocničního archivu během povodní v roce 2002, v případě dalšího muže ve věku 66 let († 1997) byla pitva zahájena na žádost ošetřujícího lékaře pro ověření správnosti léčebného postupu, avšak na žádost rodiny byla pozastavena a protokol ani nevznikl. Příčiny úmrtí zaznamenané v matrikách zemřelých v dané době se u studovaného souboru výrazným způsobem nevyomykaly. Informace od rodinných příslušníků pak dokresluje detailnější obraz o tom, co a jak dlouho trápilo dotyčného před smrtí, zda si na něco stěžoval, anebo jak jeho zdravotní stav vnímali ostatní členové rodiny.

Obr. 2 Zlomenina lebky u oběti náletu v závěru II. světové války (žena, 27 let, † 1945)
Skull fracture in a victim of an air raid at the end of World War II (female, 27 years, † 1945)

Vzhledem tomu, že kostra se v úplnosti nedochovala u všech studovaných jedinců (v pěti případech byla k dispozici pouze lebka), nebylo možné u všech jedinců matriční příčinu úmrtí validovat. Na základě provedeného srovnání je možné konstatovat, že v 10 případech z 97 příčin úmrtí uvedených v matrice, respektive dokumentech osobní povahy, plně koresponduje s výsledkem paleopatologického vyšetření ostatků. Z toho tři případy se týkají plicní tuberkulózy (poškození žebere – Obr. 1, v jednom případě dokonce na žebrech zjištěny stopy po provedení léčebné thorakoplastiky), čtyři případy se týkají násilné smrti (perimortální zlomeniny u případů autonehody během základní vojenské služby, výbuchu munice-nehoda, a dvou osob zemřelých v důsledku spojeneckých náletů v závěru II. světové války – Obr. 2) a po jednom případě jde o revmatoidní artritidu (velmi těžké poškození kloubů končetin se zcela typickým obrazem – Obr. 3), karcinom plic (osteolytické metastázy zejména v pletenci horních končetin, obratlích, žebrech a pán-

vi, Cvrček *et al.*, 2022), zánět slepého střeva (během exhumace v pravém podžebří nalezeny pooperační drény) a uskrínutou kýlu (v břišní krajině opět nalezeny pooperační drény).

Zaznamenali jsme případ, kdy paleopatologická analýza de facto potvrdila diagnózu, kterou bylo na základě matriční příčiny úmrtí možné pouze číst mezi řádky. Prvním byl muž ve věku 83 let († 1934) s diagnózou zbytnění prostaty a vyhubnutí (kachexií). Tyto projevy by mohly znamenat maligní nádor prostaty. Po exhumaci a RTG vyšetření bylo na kostře zjištěno velké množství smíšených metastáz v axiálním skeletu (lebka, žebra, páteř, pánev), převážně osteoplastických a několika větších osteolytických (Obr. 4). Z hlediska diferenciální diagnostiky se pak karcinom prostaty skutečně jeví jako nejvíce pravděpodobný (např. Luna *et al.*, 2015). De facto tento případ platí i pro výše uvedenou revmatoidní artritidu. Na kostře ženy ve věku 49 let († 1917) byly nalezeny signifikantní známky této nemoci v podobě tzv. usurací kloubních ploch

a jejich srůstů, tzv. ankylóza (*Biehler-Gomez – Cattaneo*, 2018). V tomto případě matřka uvádí jen vadu srdce. Rodinná korespondence s ošetřujícím lékařem, kronika a deníky zcela jasně hovoří o mnoho let trvající revmatoidní artritidě. Toto onemocnění však kromě kloubů napadá i srdce a takto nemocní lidé právě nejčastěji umírají na srdeční selhání (*Ahlers et al.*, 2020). V souboru se pak nachází také ostatky ženy ve věku 83 let († 1951) s diagnózou zúžení jícnu, u které můžeme nádorové onemocnění jícnu s velkou pravděpodobností předpokládat na základě rodinné anamnézy, neboť nádorové onemocnění zažívacího traktu bylo klinicky či paleopatologicky prokázáno u jejich tří dětí (karcinom žaludku/slinivky/žlučníku), vnučky (karcinom slinivky), pravnučka (karcinom slinivky), dědečka (karcinom žaludku), bratra (karcinom žaludku) a tety (karcinom žaludku). Totéž platí pro muže ve věku 52 let († 1898) s diagnózou střevní katar a předčasná sešlost. S ohledem na ni a matřiční příčinu úmrtí jeho bratra (maligní tumor břišní dutiny) nelze vyloučit, že se ve skutečnosti jednalo o nádorové onemocnění orgánu/orgánů břišní dutiny. U těchto dvou jedinců však paleopatologické vyšetření ostatků neprokázalo žádné změny spojené s nádorovým či jiným onemocněním, a nelze ho tudíž ani potvrdit, ale ani vyvrátit. Minimálně v pěti případech matřiční příčina úmrtí a výsledek analýzy ostatků nekorespondují vůbec. Dva muži ve věku 81 let († 1903) a 91 let († 1926) a jedna žena ve věku 88 let († 1889) zemřeli dle matřiky na sešlost věkem, další muž ve věku 59 let († 1958) na vmetek plicnice a žena ve věku 61 let († 1937) na srdeční selhání. Paleopatologická analýza ostatků však u čtyř z nich odhalila rozsáhlé osteolytické metastázy. Přesto musíme mít na paměti, že zjištěná nádorová onemocnění nezpochybňují uvedené matřiční příčiny úmrtí jako skutečné, bezprostřední příčiny úmrtí onkologických pacientů. U zmíněné ženy ve věku 88 let († 1889) byla nalezena vícenásobná, tzv. perimortální zlomenina (vznikla v nejbližší době smrti) horního konce levé stehenní kosti, lze tedy předpokládat, že

po takovém zranění ulehla, přičemž takovéto případy nejčastěji končíly zánětem plic.

U zbylých jedinců nebylo možné validaci matřiční příčiny úmrtí z objektivních důvodů provést. Částečnou překážkou byla neúplná zachovalost ostatků některých jedinců, většinou ale šlo o příčinu úmrtí bez očekávatelných specifických projevů na kostře (např. sešlost věkem, mrtvice apod.), či naopak absenci očekávatelných specifických projevů na kostře. Příkladem je sedm jedinců, ženy ve věku 61 let († 1901), 66 let († 1939) a 83 let († 1970) a muži ve věku 50 let († 1974), 65 let († 1934), 66 let († 1997) a 71 let († 1924) měli jako příčinu smrti přímo uvedeno nádorové onemocnění (rakovina střev; karcinom konečníku; karcinom tlustého střeva; tumor esovitě kličky tlustého střeva; karcinom konečníku; malobuněčný karcinom horního laloku plic; maligní tumor břišní dutiny), nicméně metastázy na kostech v jejich případech nalezeny nebyly. To však správnost diagnózy nevylučuje (*Biehler-Gomez – Giordano – Cattaneo*, 2019). Obdobně byla u manželského páru (žena 59 let, † 1921 a muž 62 let, † 1922) a dalšího muže (20 let, † 1917) zaznamenána jako příčina úmrtí tuberkulóza, nicméně na kostech nalezena nebyla. Tuberkulóza

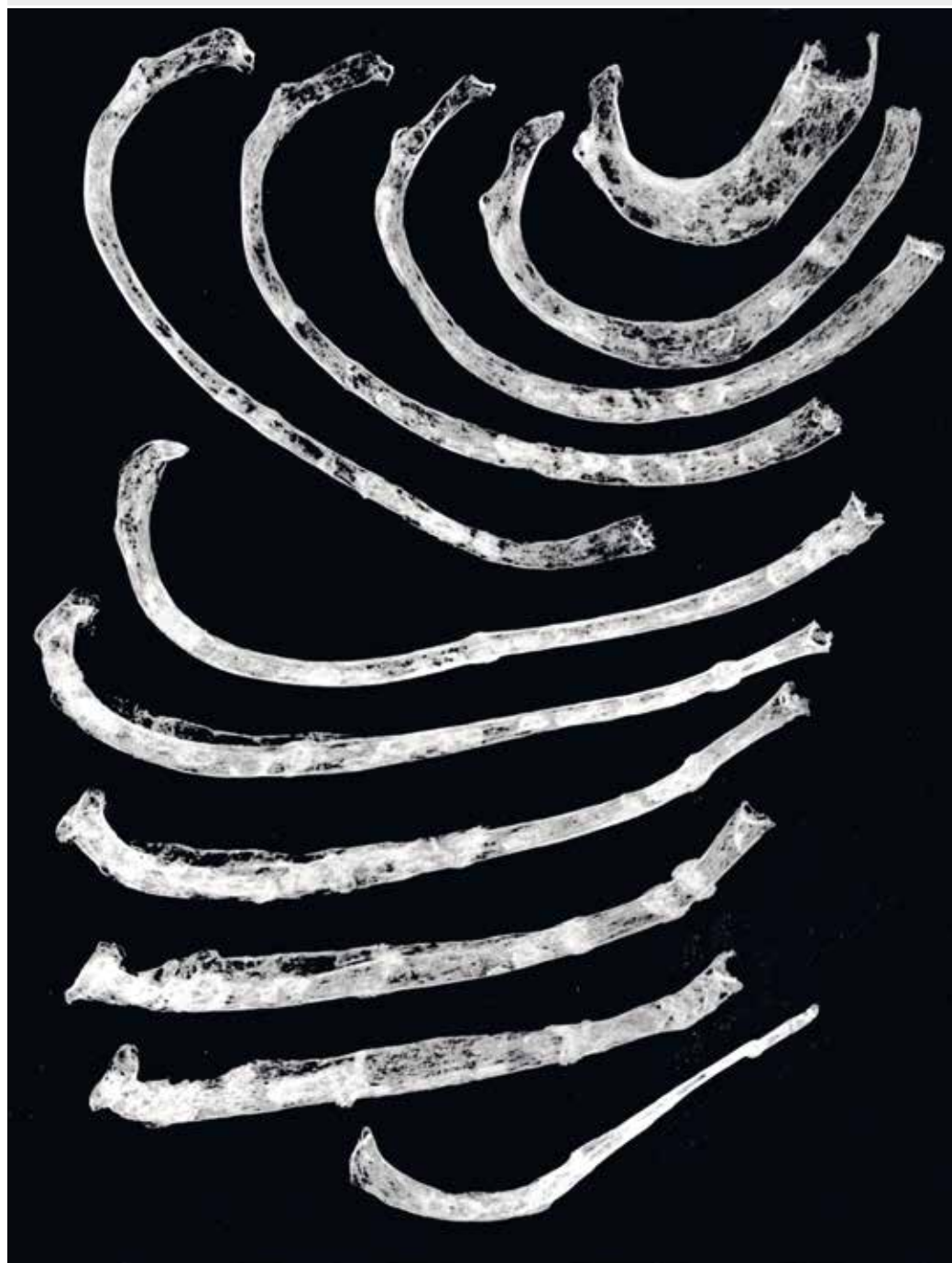

Obr. 3 Postižení hlavy kloubu pažní kosti revmatoidní artritidou (žena, 49 let, † 1917)

Rheumatoid arthritis of the humerus head
(female, 49 years old, † 1917)

Obr. 4 Rentgenový snímek pravostranných žeber s mnohočetnými osteoplastickými metastázemi (syťá bílá ložiska) karcinomu prostaty (muž, 83 let, † 1934)

X-ray of the right ribs with multiple osteoplastic metastases (deep white foci) of prostate cancer (male, 83 years, † 1934)

se na kostech projevuje jen v přibližně 5 % případů (Horáčková – Strouhal – Vargová, 2004).

Zaznamenali jsme také případ ženy ve věku 61 let († 1937), kdy se matriční údaj liší od údajů uvedených na ohledacím listu a současně není možné prostřednictvím paleopatologické analýzy ověřit jejich pravdivost. Matrika uvádí, že zemřela nezaopatřena pro náhlou smrt-mrtvici, přičemž jako výslovná příčina smrti byla uvedena arterioskleróza. Její ohledací list však uvádí následující: základní nemoc arterioskleróza; komplikace, nemoci sdružené apod. –; bezprostřední příčina úmrtí selhání srdce. Nicméně uvedená bezprostřední příčina smrti neznámá, že nemohla být také zasažena mrtvici (ať už se jednalo o mrtvici srdeční-infarkt myokardu, či mozkovou).

Ačkoliv historickodemografický výzkum je v tomto ohledu vždy orientační a výzkum příčin úmrtí především pro období krátce po začátku evidence je velmi často součástí komplexního výzkumu mortality na daném území, zpravidla farnosti, výše naznačená odchylka může být problémem při stanovování příčin úmrtí i při zjišťování posunu v dosavadních znalostech o zdravotním stavu obyvatel. Příkladem může být výzkum tuberkulózy v návaznosti na sociální postavení, nebo, jak bylo naznačeno výše, úmrtí v souvislosti s rakovinou. Uvedené případy konkrétních jedinců navíc nespádají do začátku evidence příčin úmrtí (v našem případě jsou nejstarší z roku 1842), kdy znalosti farářů nebyly adekvátní a místo diagnózy byly ve většině případů zaznamenány příznaky onemocnění, které nebožtíka krátce před smrtí sužovaly. Naopak nekorespondující záznamy o příčinách úmrtí pocházejí z let 1889–1958, s ohledem na očekávané zdokonalení péče a diagnostiky bychom předpokládali nejvíce nepřesnosti u diagnóz stanovených během 19. století.

Velmi důležitou otázkou pro historickodemografický výzkum je otázka civilizačních chorob, resp. odkdy se setkáváme se soustavnou evidencí, kdy se stávají běžně zaznamenávanou příčinou úmrtí či jak vůbec byly tyto choroby pojmenovávány. Výše uvedené případy nesrovnalostí, resp. zcela špatné diagnózy, ukazují, že výzkum příčin úmrtí v minulosti je ovlivněn nejen nejednoznačností některých diagnóz, resp. spíše projevů onemocnění (vodnatelnost, boule, horečka, slabost apod.), ale i chybami v příčinách úmrtí, které považujeme za poměrně přesné, nebo lépe řečeno

předpokládáme, že znalosti o zdravotním stavu obyvatelstva v dané době umožňovaly určit přesnější diagnózu.

Samostatnou kapitolou je pak úmrtnost dětí, kdy se hluboko do 19. století setkáváme s nejednoznačnými označeními, typicky výrazem psotník pro křečové stavy u nejmenších dětí. V rámci analýzy kosterních pozůstatků nejmladších členů sledovaného rodu byla rovněž zodpovídná otázka, zda vývoj kostí nedospělých jedinců, jejich biologický věk, korespondují s doloženým chronologickým věkem. Chronologický a biologický věk se totiž nemusí nutně shodovat, a čím je jedinec starší, tím více se nůžky mezi chronologickým a biologickým věkem mohou rozvířat. Ve všech případech bylo možné potvrdit doložený chronologický věk, v případě novorozenců ostatky vždy odpovídaly donošenému novorozenci. U dětské úmrtnosti se pak nabízí otázka, jak tělo reagovalo na nepříznivé životní podmínky – ať už např. na úmrtí živitele a možný posun rodiny na sociálním žebříčku směrem dolů, nebo obecně na dopady první světové války. Výzkum této problematiky byl nastíněn v rámci případové studie, která se zabývala desetiletým chlapcem žijícím v letech 1907–1917 (Cvrček, J. et al., 2021b).

ZÁVĚR

Předložené srovnání výsledků antropologické analýzy kosterních pozůstatků s údaji zaznamenanými v matričních knihách a v pramenech osobní povahy přinesly zajímavé poznatky o zdravotním stavu obyvatel a spolehlivosti tehdejší diagnostiky. Výzkum příčin úmrtí 97 jedinců, u nichž bylo zároveň možné provést osteologický paleopatologický výzkum, jasně ukázal, že zaznamenaná příčina smrti se od té skutečné mohla značně lišit. V rámci historickodemografických výzkumů se při práci s matriční evidencí zemřelých setkáváme s nejasnými diagnózami, popisy příznaků onemocnění, kterým dotýčný před svým skonem trpěl, či případně předpokládáme chybně zapsanou příčinu úmrtí u infekčních chorob, které se pro laika do jisté míry vyznačovaly obdobnými projevy, jako tomu bylo v případě cholery či tyfu. Zde se však často můžeme opřít o další záznamy v matrikách, příp. využít pamětní zápisy, které popisují rozsah epidemie v konkrétním místě a danou situaci je tak možné zasadit do širšího kontextu. Pokud farář

Obr. 5 Ohledací list muže ve věku 52 let z roku 1898 s kolonkou „nemoc základní“, zde střevní katar a předčasná sešlost (SOA Praha, Sbírka matrik Středočeského kraje, Průvodní listinný materiál, Římskokatolický farní úřad Třeboradice, zemřelí 1830–1949, nezpracováno)

Death certificate of a male aged 52 from 1898 with the column „basic disease“, here intestinal catarrh and premature marasmus (State Regional Archives in Prague, Collection of vital records of Central Bohemian Region, Accompanying documentary material, Roman Catholic parish office of Třeboradice, deceased 1830–1949, unprocessed)

Lištek na ohledání mrtvol.

—*—

Jméno a příjmení František Podorný
 Stav svobodný
 Zaměstnání nepracovní
 Rodiště a země Moravice 22. 11.
 Náboženství Katolík
 Věk 52. r. narozen 16. I. 1846 – 52. 9. 9.
 Bydliště č. pop. Moravice č. 1. 11.
 Nemoc základní Vřetní catarrh. Průběhny marasmus
 Lékař, který nemocného léčil Dr. V. Matyáš
 Den a hodina smrti 26. 11. 9. hodiny
 Den a hodina pohřbu 27. 11.
 Zdalí a kým byl ohledač mrtvých zastoupen
 Desinfekce zařízena

V Moravici dne 26. 11. 1898

25. 11. 1898
J. Pius
han.
 ohledač mrtvých.

Tisk a náklad Fr. Nohelky v Slavnicích.

Obr. 6 Ohledací list ženy ve věku 37 let z roku 1908 s kolonkou „poslední nemoc“, v tomto případě embolie mozku (SOA Praha, Sbírka matrik Středočeského kraje, Průvodní listinný materiál, Římskokatolický farní úřad Zbraslav, zemřelí 1907–1949, č. 203_08, nezpracováno)

Death certificate of a female aged 37 from 1908 with the column „last disease“, in this case brain embolism
(State Regional Archives in Prague, Collection of vital records of Central Bohemian Region,
Accompanying documentary material, Roman Catholic parish office of Zbraslav,
deceased 1907–1949, No. 203 08, unprocessed)

O. 203/08.

Úmrtní list.

Jméno a příjmení zemřelého: Pavlovskii Růžena por. Jurešová
Stav: žen. pěstounka prvního. zvláště + v. 18. 10. 1881. J. 1881. 1881.
Rodiče: _____
Náboženství: Katolická
Stáří: 37 let
Bydliště, číslo popisné: 1881.
Poslední nemoc: tuberkulóza (v. 18. 10. 1881)
Jméno ošetřujícího lékaře: Dr. J. Jureš
Den a hodina úmrtí: 3/9 - 4 1/2 hod. večer
Den a hodina pohřbu: 5/9
Pohřben, dne 4. září 1908.
Jméno svědčícího: Dr. Jureš

* Děkujeme, Praha

uveld u části zemřelých jako příčinu úmrtí tyfus, je nepravděpodobné, že ve stejné době zemřel jeden farník na cholera apod. Doposud však nebylo možné získat komplexnější obraz o věrohodnosti zaznamenaných příčin úmrtí, zjištěné výsledky poukazují na fakt, že chybná diagnóza, resp. nedostatečná znalost, nemusely být obvyklé pouze pro konec 18. a počátek 19. století, ale řadu nepřesností nalezneme i ve století minulém.

Matriční evidence pro území českých zemí je i přes uvedené nedostatky ve své dochovanosti a rozsahu unikátním zdrojem v celoevropském kontextu nejen pro studium úmrtnostních poměrů, ale pro výzkum historickodemografických jevů v dlouhém časovém

horizontu obecně. Její systematické uložení v rámci tuzemské archivní sítě, zejména ve státních oblastních archivech, a zpřístupnění laické i odborné veřejnosti dnes již de facto výhradně v digitalizované formě online, které je oproti většině evropských zemích na velmi vysoké úrovni, rozvíjí její značný potenciál, mimo jiné právě v nových interdisciplinárních výzumech, které v mnoha zemích Evropy stále ještě není možné realizovat.

Historickodemografické studium příčin úmrtí je limitováno dochovanými prameny, a především věrohodností zaznamenaných diagnóz. Mezioborová spolupráce mezi antropology, historiky, historickými demografy, archeology, patologi či soudními lékaři

Obr. 7 Úmrtí ondřejovského lékaře MUDr. Jana Andrese z roku 1938 jako ukázka matričních zápisů zkoumaných jedinců (SOA Praha, Římskokatolický farní úřad Benešov, matrika Benešov 64, Zemřelí, 1930–1939, fol. 214r, dig. snímek 216)

The death of the Ondřejov physician Jan Andres M.D. from 1938 as an example of the vital records of the individuals under study (State Regional Archives in Prague, Roman Catholic Parish Office Benešov, Register of Benešov 64, Deceased, 1930–1939, folio 214r, digital page 216)

[illegible]

však může přinést výrazný posun ve výzkumu této problematiky. V rámci předložených výsledků antropologického šetření ojedinělého souboru kosterních pozůstatků 97 jedinců lokálně významného rodu se otevírá hned několik zásadních okruhů otázek. Vedle samotné validace zaznamenaných diagnóz, což bylo řešeno výše, nebo důležitosti zachovaných písemností od pamětníků, kteří zaznamenali skon svých blízkých, se jako důležité téma nabízí hlubší výzkum civilizačních chorob, např. nádorových onemocnění.

S postupně se rozšiřujícím povědomím o nemocech a jejich následné diagnostice se i v matriční evidenci začínaly v průběhu 19. století objevovat informace o rakovině, dá se však předpokládat, že značná část případů tohoto onemocnění byla skryta pod označením jiných nemocí (sešlost, vyhubnutí, vodnatelnost, otok apod.). Nemáme tedy dostatečné informace o této příčině úmrtí a postižení tohoto onemocnění v historických pramenech je stále velmi problematické. Nejsme sice odcázáni pouze na prameny písemné, některá nádorová onemocnění je možné odečíst i z pramenů vizuálních (nádorová onemocnění štítné žlázy či prsu), nicméně komplexní obraz nám chybí.

Zároveň se zde nabízí výzkum problematiky kojené úmrtnosti například v souvislosti s nouzovým křtem, který byl prováděn laiky v případech, kdy se

dítě dle matricních záznamů narodilo slabé a existovaly oprávněné obavy, že se nedožije křtu v kostele. Vágní označení „slabost“ nám neříká nic o tom, o jakou endogenní příčinu úmrtí se jednalo, zda dítě bylo donošené. Na to je rovněž navázána mateřská úmrtnost, obecně platí, že ženy v minulosti velmi často umíraly následkem těžkého porodu, resp. na vyčerpání organismu po opakujících se porodech v krátkých meziporodních intervalech. Zde se proto otevírá otázka související s tzv. plýtváním životem, s tímto negativním trendem se setkáváme u populací s neomezovanou plodností typickou pro raný novověk a většinu 19. století. Výsledky výše zmíněného antropologického šetření naznačují možnost výzkumu i této problematiky. Ačkoliv jsme si vědomi výjimečnosti dochovaného souboru kosterních pozůstatků a situace, kdy nemáme v tuto chvíli k dispozici obdobně dochovaný a rozsáhlý soubor ostatků, již nyní je zřejmé, že kombinace historickodemografického bádání s výsledky osteologických výzkumů jsou příležitostí pro hlubší poznání nejen životních podmínek dřívějších obyvatel naší země. Mezioborová spolupráce nabízí nový pohled na úmrtnostní poměry a je zásadní především při analýze příčin úmrtí v minulosti. Nastíněný výzkum a možnosti zpracování daného tématu považujeme za první krok v diskuzi o možnostech bádání na společném poli antropologie a historické demografie.

Poděkování

Tato práce vznikla za podpory Ministerstva kultury České republiky (DKRVO 2024-2028/7.I.b, 00023272).

Prameny

Matriky

- Archiv hlavního města Prahy, sbírka matrik, katolické, 1) vnitřní obvody (Praha II-Nové město – kostel sv. Apolináře, nemocnice Alžbětinek, všeobecná nemocnice a Zemský ústav pro choromyslné; Praha III-Malá Strana – kostel Panny Marie Vítězné), 2) vnější obvody (farnosti Libeň, Podolí, Třeboradice, Vinohrady, Vinoř, a Zbraslav), dostupné na: <https://katalog.ahmp.cz/pragapublica>.
- Státní oblastní archiv v Praze (dále jen SOA Praha), Sběrka matrik Středočeského kraje, Římskokatolická církev, farnosti Benešov, Dobřichovice, Kostelec nad Labem, Líšnice, Mníšek pod Brdy, Ondřejov a Trnová, dostupné na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/pages/SearchMatrikaPage?1> a <https://digi.ceskearchivy.cz/Matriky-Rimskokatolicka-cirkev>.
- Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Sběrka matrik Severočeského kraje, Římskokatolická církev, farnosti Bezděkov, Brozany, Mšené-lázně, Podolí, Roudnice nad Labem, Vetrá a Vrbice, dostupné na: <https://digi.soalitomerice.cz/digitalnibatelna/>.
- Státní okresní archiv Praha-venkov se sídlem v Dobřichovicích (dále jen SOKA Praha-venkov), Archiv obce Jíloviště 1864–1945, Matrika zemřelých (1893–1948), neinventarizováno.

Průvodní materiál k matrikám (ohledací listy)

- SOA Praha, Sběrka matrik Středočeského kraje, Průvodní listinný materiál, Římskokatolický farní úřad Třeboradice, zemřeli 1830–1949, nezpracováno.
- SOA Praha, Sběrka matrik Středočeského kraje, Průvodní listinný materiál, Římskokatolický farní úřad Zbraslav, zemřeli 1907–1949, nezpracováno.
- SOA Praha, Sběrka matrik Středočeského kraje, Průvodní listinný materiál, Římskokatolický farní úřad Benešov, zemřeli 1881–1949, nezpracováno.
- SOKA Praha-venkov, Archiv obce Jíloviště 1864–1945, inv. č. 29, karton č. 1.

Rodinné archivy potomků

- Soukromý rodinný archiv, František Serafín Andres (1832–1905), Jíloviště, deník z let 1894–1902, 238 stran.
- Soukromý rodinný archiv, František Serafín Filip Andres (1862–1948), Jíloviště, denní poznámky z let 1907–1912, bez paginace.
- Originály a opisy úmrtíních listů zkoumaných jedinců ze soukromých rodinných archivů jejich potomků.
- Kroniky rodinné historie zkoumaných jedinců ze soukromých rodinných archivů jejich potomků.

Literatura

- Ahlers, M. J. – Lowery, B. D. – Farber-Eger, E. – Wang, T. J. – Brandham, W. – Ormseth, M. J. – Chung, C. P. – Stein, C. M. – Gupta, D. K. 2020. Heart failure risk associated with rheumatoid arthritis–related chronic inflammation. *Journal of the American Heart Association*, 9(10), e014661. <https://doi.org/10.1161/JAHA.119.014661>.
- Biehler-Gomez, L., – Cattaneo, C. 2018. The diagnostic implications of two cases of known rheumatoid arthritis from the CAL Milano Cemetery Skeletal Collection. *Journal of Forensic Sciences*, 63, s. 1880–1887. <https://doi.org/10.1111/1556-4029.13799>.
- Biehler-Gomez, L. – Giordano, G. – Cattaneo, C. 2019. The overlooked primary: bladder cancer metastases on dry bone. A study of the 20th century CAL Milano Cemetery Skeletal Collection. *International Journal of Paleopathology*, 24, s. 130–140. <https://doi.org/10.1016/j.ijpp.2018.10.005>.
- Cvrček, J. – Kuželka, V. – Jor, T. – Dupej, J. – Horák, M. – Naňka, O. – Brůžek, J. – Velemínský, P. 2021a. Familial occurrence of skeletal developmental anomalies as a reflection of biological relationships in a genealogically documented Central European sample (19th to 20th centuries). *Journal of Anatomy*, 239(5), s. 1226–1238. <https://doi.org/10.1111/joa.13499>.

- Cvrček, J. – Drtikolová Kaupová, S. – Půtová, L. – Velemínský, P. 2021b. A reflection of the unfavorable living conditions caused by the First World War in the diet and health of a 10-year-old boy (1907–1917) from Vetl_a cemetery, Bohemia. *International Journal of Osteoarchaeology*, 31(5), s. 957–965. <https://doi.org/10.1002/oa.3004>.
- Cvrček, J. – Grossová, I. – Kuželka, V. – Chrobok, V. – Velemínský, P. – Brůžek, J. 2022. The importance of historical medical records review in the interpretation of dry bone lesions on identified skeletal remains: A case study of a polymorbid male (1895–1940). *The American Journal of Forensic Medicine and Pathology*, 43(2), s. 166–173. <https://doi.org/10.1097/PAF.0000000000000716>.
- Dietrich-Daum E. 2009. Reporting Death. The Case of Austrian Tuberculosis Mortality Registration – Critique and Consequences for Historical Epidemiology. *Praque Medical Report*, 110, s. 146–158.
- Dokoupil, L. – Nesládková, L. 1987. Charakteristické rysy vývoje úmrtnosti obyvatelstva českých zemí v 19. století. *Historická demografie*, 12, s. 193–206.
- Dokoupil, L. – Nesládková, L. – Lipovski, R. 2014. *Populace Rakouského Slezska a severovýchodní Moravy v éře modernizace (od 60. let 19. století do první světové války)*, Ostrava: Universitas Ostraviensis.
- Drtikolová Kaupová, S. et al. 2021. The impact of pathological conditions on carbon and nitrogen isotopic values in the bone collagen of individuals with known biographic data and medical history. *International Journal of Osteoarchaeology*, 31(6), s. 1105–1124. <https://doi.org/10.1002/oa.3022>.
- Gavrus-Ion, A. et al. 2017. Measuring fitness heritability: Life history traits versus morphological traits in humans. *American Journal of Physical Anthropology*, 164(2), s. 321–330. <https://doi.org/10.1002/ajpa.23271>.
- Haas, V. – Srb, V. 1956. *Statistika příčin smrti a statistická klasifikace nemocí, úrazů a příčin smrti v Československu*. Praha: SÚS 1956.
- Horáková, L. – Strouhal, E. – Vargová, L. 2004. *Základy paleopatologie*. Edice Panoráma biologické a sociokulturní antropologie. Modulové učební texty pro studenty antropologie a „příbuzných“ oborů 15, editor J. Malina. Brno: Nadace Universitas Masarykiana, Edice Scientia.
- Hulíková Tesárková, K. – Mazouch P. – Fialová, L. 2020. Úmrtnost v českých zemích mezi lety 1870–1910: Aplikace historických transverzálních úmrtnostních tabulek. *Historická demografie*, 44(2), s. 179–215.
- Karenberg, A. 2009. Retrospective Diagnosis: Use and Abuse in Medical Historiography. *Prague Medical Report*, 110(2), s. 140–145.
- Leven, K.-H. 1998. Krankheiten: Historische Deutung versus retrospektive Diagnose. In Norbert Paul – Tomas Schlich (Hg.). *Medizingeschichte. Aufgaben, Probleme, Perspektiven*, s. 153–185, Frankfurt – New York: Campus.
- Lipovski, R. 2018. Vitální statistika v rakouském Slezsku do roku 1869. *Historická demografie*, 42(1), s. 1–41.
- Lipovski, R. 2024. Vybrané úmrtnostní ukazatele obyvatelstva v Rakouském Slezsku na podkladě zdravotních statistik (1896–1908). *Historická demografie*, 48(1), s. 35–73. <https://doi.org/10.21104/HD.2024.1.02>.
- Luna, L. – Aranda, C. – Santos, A. L. – Ramundo, P. – Rizzuti, C. – Stagno, D. 2015. Probable prostate cancer in a pre-Incaic individual from Pukara de la Cueva, northwestern Argentina. *Anthropologischer Anzeiger*, 72(2), s. 201–222. <https://doi.org/10.1127/anthranz/2015/0463>.
- Mazouch, P. – Hulíková Tesárková, K. 2018. *Kohortní úmrtnostní tabulky v ČR: Metodické aspekty zpracování*. Praha: Nakladatelství Oeconomica.
- Nekvapil Jiráková, Š. 2019. *Protoindustriální společnost: populační chování a životní strategie venkovského obyvatelstva severovýchodních Čech v 18. a 19. století*. Pardubice: Univerzita Pardubice.
- Peterka, J. 2006. *Cesta k rodinným kořenům – praktická příručka občanské genealogie*. Praha: Libri.
- Srb, V. – Kučera, M. 1959. Vývoj obyvatelstva českých zemí v XIX. století. *Statistika a demografie*, 1, s. 109–156.
- Stříteský, J. 1971. *Zdravotní a populační vývoj československého obyvatelstva*. Praha: Avicenum.
- Stoklasová, H. 2014. Proměny katolických přechodových rituálů v sekularizující se společnosti ve 2. polovině 19. století. *Studia historica Brunensia*, 61(2), s. 53–70.
- Svobodný, P. – Hlaváčková, L. 2004. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha: Triton.
- Šimečková, A. – Dokoupil, L. 1985. Příčiny úmrtí obyvatelstva ostravské průmyslové oblasti v 19. století. *Historická demografie*, 9, s. 143–160.
- Valová, E. 2022. Problematika matriční evidence mrtvě narozených dětí ve Svitavách a v Litomyšli v letech 1785–1914. *Historická demografie*, 46(2), s. 141–165.

- Vašata, M. 2018. Příčiny úmrtí civilního obyvatelstva města Hradce Králové ve světle matričních záznamů z let 1883–1889 a 1903–1909. *Historická demografie*, 42(1), s. 99–138.
- Vlasák, F. 2022. Sebevražednost v českých zemích na přelomu 19. a 20. století. *Historická demografie*, 46(1), s. 47–68.

ŠÁRKA NEKVAPIL JIRÁSKOVÁ

působí jako odborná asistentka na Ústavu historických věd FF Univerzity Pardubice. Zaměřuje se na sociální dějiny venkova od pol. 17. do pol. 19. století, historickou demografií, dějiny rodiny a protoindustrializaci. Svůj výzkum prezentovala v monografii *Protoindustriální společnost: populační chování a životní strategie venkovského obyvatelstva severovýchodních Čech v 18. a 19. století*, Pardubice 2019.

JAN CVRČEK

působí na Antropologickém oddělení Národního muzea. Zaměřuje se na výzkum kosterních ostatků od raného novověku do současnosti, zejména identifikovaných jedinců, a propojení osteologie, matrik, a dalších archivních pramenů. Výzkumy prezentuje zejména formou odborných článků u nás (*Časopis Národního muzea – řada historická, i přírodovědná*) i v zahraničí (např. *International Journal of Paleopathology*).

SUMMARY

The comparison of the results of the anthropological analysis of the skeletal remains with the data in the vital records and personal sources provided interesting insights into the state of health of the inhabitants and the reliability of diagnostics at that time. The investigation of the causes of death of 97 individuals from Bohemia, Czech Republic, which died between 1842–2006, for whom it was also possible to carry out osteological palaeopathological research, clearly showed that the recorded cause of death may have differed considerably from the actual one. However, it has not yet been possible to obtain a more comprehensive picture of the credibility of the stated causes of death. The results of the research point to the fact that misdiagnosis or lack of knowledge may not only have been common in the late 18th and early 19th centuries, but a number of inaccuracies can also be found in the previous century. However, interdisciplinary collaboration between anthropologists, historians, historical demographers, archaeologists, pathologists or forensic physicians can bring about a significant shift in research on this issue. Within the framework of the presented results of anthropological research on a unique set of skeletal remains, several fundamental questions arise. Beyond the validation of the recorded diagnoses themselves, or the importance of the surviving documents from witnesses who recorded the demise of their relatives, deeper research into diseases of civilization emerges as an important topic. The combination of historical-demographic research with the results of osteological research provides an opportunity for a deeper understanding of the living conditions of the inhabitants of our country. Interdisciplinary cooperation offers a new perspective on mortality rates and is particularly crucial in analysing the causes of death in the past.

54. konference České demografické společnosti

Ve dnech 28.–30. května 2025 se uskutečnil další ročník konference ČDS, tentokrát v Českých Budějovicích a i tentokrát mj. díky finanční podpoře Rady vědeckých společností České republiky, z. s. Pro zhruba sto účastníků bylo na celé tři dny připraveno velké množství příspěvků z různých oblastí a bohatý doprovodný program.

Zahájení konference se ujal předseda České demografické společnosti, z. s. (ČDS) Luděk Šídlo a místopředseda Českého statistického úřadu (ČSÚ) Jaroslav Sixta.

S úvodním příspěvkem vystoupil *Kryštof Zeman* (VID), který ve věnoval Plodnosti: **Jak hluboko již klesla a jak hluboko ještě klesne?** Připomenul současný pokles v Evropě a dalších vyspělých státech na hodnoty úhrnné plodnosti okolo 1,0–1,3, který dosud nebyl dostatečně teoreticky vysvětlen. Zabýval se také otázkami, zda lze pokles předvídat a jak hluboko může plodnost klesnout. Dále zkoumal nejnovější trendy vývoje úrovně plodnosti v řadě zemí Evropy i v zámoří a dal je do souvislosti s válečnou krizí, pandemií covid-19, pokračujícím růstem věku matek, bezdětností, změnami v preferencích počtu dětí a v partnerském chování.

Územní diferenciaci poklesu plodnosti po roce 2021 na úrovni SO ORP prezentoval *Luděk Šídlo* (PřF UK) a *Terezie Štyglerová* (ČSÚ). Autoři poukázali na základní regionální odlišnosti na úrovni SO ORP pomocí porovnání období 2019–2021 a 2022–2024, a to jak co do změny celkové úrovně plodnosti, tak i v pohledu na její strukturu dle pořadí narozeného dítěte. Zároveň se snažili definovat území s obdobným typem změny reprodukčního chování a diskutovat důvody těchto změn.

Příspěvek **Motivy žen k mateřství v 21. století – vliv moderní společnosti** (*Jiří Rotschedl*, VŠE) zkoumal nejen motivy žen k mateřství, ale i faktory, které ovlivňují jejich rozhodování o dětech. Teoretická část vychází z ekonomické teorie poptávky po dětech, teorie preferencí a neuroekonomických přístupů. Empirická část využívá dotazníkového šetře-

ní z roku 2024 a regresních modelů, které zkoumají souvislosti mezi očekávanou a ukončenou plodností a socioekonomickými faktory, jako je příjem, vzdělání nebo typ sídla. Výsledky ukázaly, že vyšší vzdělání a vyšší příjem korelují s nižší plodností. Mezi hlavní motivy nepořizování dětí patří ekonomická nejistota a chybějící partner.

Mateřství se věnovaly i *Kamila Svobodová* a *Kristýna Janurová* (obě VÚPSV). V příspěvku **Mateřství v nezletilém věku** představily demografický kontext reprodukčního chování nezletilých a vybrané výstupy kvalitativního výzkumu zabývajících se zkušenostmi a potřebami nezletilých matek. Zaměřily se rovněž na hlavní příčiny časného těhotenství.

Následující čtyři příspěvky představily dostupná data z výzkumu **Současná česká rodina**, který je součástí mezinárodního projektu Generation and Gender Programme.

Jitka Slabá a *Anna Šťastná* (obě PřF UK) posluchačům prezentovaly informace o datech z **Českého národní uzlu pro výzkum rodiny (GGP-CZ) a data výzkumu Současná česká rodina**. Zaměřily se na představení témat, kterým je v rámci jednotlivých vln věnována pozornost a které jsou plánovány v budoucnosti, vč. modulů a otázek, které do mezinárodního dotazníku přidává český tým.

Příspěvek *Dariny Kmentové* (FSS MUNI) **Kognitivní testování dotazníkových otázek: Příklad prvních reprodukčních zkušeností v GGS-II** představil kognitivní testování jako nástroj pro zlepšení dotazníkových otázek týkajících se prvních reprodukčních zkušeností. Účelem testování bylo modifikovat otázky tak, aby byly dostatečně srozumitelné, citlivé a aby vedly k vyšší návratnosti odpovědí.

Příspěvek **Krátkodobé reprodukční záměry a jejich realizace v zemích střední Evropy: Komparativní analýza** (*Eva Waldaufová* a *Jitka Slabá*, obě PřF UK) se zaměřuje na srovnání deklarace reprodukčních plánů české a polské populace a jejich následné realizace. Analýza vychází z dat prvního kola GGS a jeho první a druhé vlny v Česku a Polsku. Hlavním

přínosem studie je zohlednění nejen individuálních charakteristik a hodnotových postojů jedinců, ale také věku již narozených dětí.

Blok příspěvků na téma **Data, přenos poznatků** zahájil *Martin Černý* (ČSÚ) prezentací s názvem **Demografická data v nové databázi ČSÚ – představení DataStatu**. Databáze DataStat nabízí uživatelům nové možnosti při zobrazování a získávání dat několika různými způsoby. Hlavní funkce DataStatu jsou např. uspořádání dat do tematického stromu, princip datových sad, výchozí tabulky s možností definování a uložení vlastního výběru, e-mailové notifikace, automatické aktualizace časové řady, různé režimy exportu do několika formátů nebo strojové stahování dat přes otevřené API. Uživatelé tak mohou data ČSÚ získávat nejen ručním stahováním ve webovém prohlížeči, ale mohou si požadovaná data napojit přímo do svých aplikací.

Štěpán Moravec a *Michal Kolísek* (oba ČSÚ) během příspěvku s názvem **Statistický geoportál ČSÚ (nejen) pro demografy** seznámili posluchače s obsahovými a funkčními změnami v mapových aplikacích Statistického geoportálu a představili jim zajímavé demograficky orientované statistické výstupy. Kromě rozšíření prezentovaných témat a ukazatelů ze Sčítání 2021 o domácnosti a vyjížďku do zaměstnání a škol, byla přidána nová tematická skupina statistik z registru ekonomických subjektů. V reakci na loňské ničivé povodně připravil ČSÚ interaktivní mapu s příběhem zobrazující základní statistiky za vybrané zaplavené lokality. Geoportál ČSÚ se rozrostl také o další aplikaci – Datový portál GIS, nabízející uživatelům prohlížení a stahování datových sad s geodaty.

Cílem příspěvku **Od dat k diskusi: Možnosti aktivního učení v demografii** (*Stanislava Šefčíková*, PrF UK v Bratislavě) bylo představit konkrétní příklady aktivit k vybraným tématům demografie, možnosti aktivního zapojení studentů do vysokoškolské výuky demografie a spíše než kritiku, přinést reflexi k „tradčním“ přístupům k výuce.

Druhý den konference byl zahájen odbornou sekci s názvem **Nerovnosti ve zdraví – jejich determinanty a proměny a Reprodukční zdraví – rizika a výzvy spojené s odkladem reprodukce**.

Klára Hulíková a *Dagmar Džúrová* (obě PřF UK, SYRI) ve své prezentaci **Proměny úmrtnostního a zdravotního profilu české populace během pande-**

mického období zmapovaly dva úmrtnostní aspekty související s pandemií – (1) proměny úmrtnosti podle příčin a místa úmrtí během pandemie a (2) rozdílné úmrtnostní poměry populace podle proočkovanosti během roku 2022. První bod analýzy s využitím dekompozice naděje dožití podle příčin a na dekompozice časových řad potvrdil mj. nárůst úmrtnosti na nemoci oběhové soustavy a zvýšení podílu úmrtí mimo zdravotnická zařízení. To poměrně výrazně prohloubilo přímé dopady pandemie. Druhý bod analýzy pomocí Coxova regresního modelu s konkurenčními riziky potvrdil rozdíly v úrovni úmrtnosti populace s dokončeným očkováním a bez něj.

Prevenční onkologických onemocnění – rizikům bariéry se věnovaly *Michala Lustigová*, *Ivana Kulháňová* a *Anna Altová* (všechny PřF UK, SYRI). V příspěvku se zaměřily na identifikaci bariér účasti na onkologických screeningových programech v Česku z různých perspektiv. Analyzovaly nerovnosti v účasti žen na screeningu rakoviny děložního hrdla a prsu. Dále se věnovaly povědomí a postojům žen ke genetickému testování BRCA1 a BRCA2. A nakonec představily kvantitativní analýzu faktorů ovlivňujících účast na screeningu kolorektálního karcinomu, s cílem identifikovat klíčové bariéry. Výsledky poukázaly na vliv strukturálních nerovností a sociálních determinant, přičemž klíčovou roli hraje úroveň zdravotní gramotnosti a vztah k lékařům a zdravotní péči.

Cílem příspěvku **Reprodukční obtíže, využívání metod napomáhajících otěhotnění a asistovaná reprodukce** bylo zhodnotit výskyt problémů s neplodností v české populaci, metody používané jednotlivci a páry při snaze o těhotenství a využívání metod asistované reprodukce, včetně dopadů pandemických omezení v této oblasti. Autorky *Anna Šťastná*, *Adéla Volejníková* (obě PřF UK, SYRI) a *Jitka Jírová* (PřF UK, ÚZIS) vycházely z dat sociodemografického šetření GGP-Současná česká rodina a z dat Národního registru reprodukčního zdraví.

Na proměnu **antikoncepčního a interrupčního chování populace v Česku** se zaměřily *Jiřina Kocourková*, *Jitka Slabá* a *Bára Idlbeková* (PřF UK, SYRI). S využitím dat z výzkumu Současná česká rodina 2020–2022 a na základě dat o potratech vyhodnotily, zda a jak se proměnilo antikoncepční a interrupční chování populace v Česku a poukázaly na možná rizika spojená s dalším odkladem reprodukce.

Následující blok přednášek se věnoval **projekci budoucího vývoje a aplikované demografii**.

Tomáš Brabec (Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy) posluchačům během příspěvku **Využití demografie při plánování města: projekt Prognóza obyvatel a veřejné vybavenosti v Praze** prezentoval, jakým způsobem jsou využívány demografické analýzy a prognózy pro plánování ve velkých městech. Zmínil například, že problém je implementace demografických dat a studií, kdy občas chybí propojení mezi odborným poznáním a rozhodovací praxí. V příspěvku také představil konkrétní příklady projektů zpracovaných Institutem plánování a rozvoje hl. m. Prahy. Především pak projekt Prognóza obyvatelstva a veřejné vybavenosti v Praze, jehož cílem je na podkladě analýzy a prognózy obyvatel zhodnotit stav a budoucí potřeby vybraných typů veřejné vybavenosti v Praze celkem a za menší územní jednotky.

V příspěvku **Demografická prognóza krajov a okresov Slovenska do roku 2050: diferenciácia aj nivelizácia** *Branislav Bleha* (PrF UK v Bratislavě) a *Branislav Šprocha* (Inštitút informatiky a štatistiky, Výskumné demografické centrum) představili základní předpoklady a výsledky populační prognózy 8 krajů a 79 okresů Slovenska do roku 2050. Zpracovali několik regionálních variant možného budoucího vývoje plodnosti, úmrtnosti a migrace. Na základě podrobné analýzy, která zohlednila nejen dosavadní vývoj, ale i specifika, která mohou determinovat vývoj směrem do budoucnosti, vytvořili shluky podobných okresů.

Ondřej Nývlt a *Markéta Majerová* (oba FIS VŠE) propojili demografické projekční metody se školskou statistikou. Cílem příspěvku **Projekce naplněnosti kapacit předškolního vzdělávání v období do roku 2035 do úrovně ORP** bylo ukázat budoucí naplnění kapacit předškolních zařízení a metody, jak jednoduše aktualizovat projekční modely podle daných požadavků.

Vývoji počtu a struktury studií studentů veřejných vysokých škol v ČR a koeficientů ekonomické náročnosti se věnovali *Hana Flusková* a *Jakub Fischer* (oba FIS VŠE). Analýza autorů vychází z časové řady dat z MŠMT za období 1999–2024. Sleduje jak celkové počty studií, tak počty studií nově přijatých studentů. Cílem analýzy bylo zachytit vývoj počtu a struktury studií v daném období a lépe pochopit dopady změn financování na počty a strukturu studentů veřejných

vysokých škol (VVŠ) a fakult v oborovém i regionálním kontextu. První výsledky ukazují na proměny ve struktuře studií i ve vývoji průměrných koeficientů ekonomické náročnosti (KEN) a podporují myšlenku, že ekonomicky méně nároční studenti studují v regionech, zatímco studenti s vyšším KEN se koncentrují především v Praze a Brně.

Poslední příspěvek tohoto bloku nesl název **Finanční udržitelnost důchodového systému při spravedlivém důchodovém věku a nízké plodnosti**. *Tomáš Fiala*, *Jitka Langhamrová* a *Jana Vrabcová* (všichni FIS VŠE) představili korigovaný index závislosti seniorů, definovaný jako poměr počtu osob v poproduktivním věku a počtu osob v produktivním věku, kde horní hranicí produktivního věku je aktuální důchodový věk. Jejich příspěvek obsahoval modelové výpočty vývoje tohoto indexu při spravedlivém důchodovém věku a při jeho korekci podle konečné plodnosti příslušného ročníku narození.

První páteční blok nesl název **Sítě v demografii** a svým příspěvkem s **Resilience sítě poskytovatelů zdravotní péče** ho zahájil *Lukáš Kahoun* (PřF UK). Cílem jeho příspěvku bylo modelovat síť poskytovatelů, kde uzly představují jednotlivé subjekty a spoje odrážejí toky pacientů. V analýze se zaměřil na: (i) identifikaci klíčových a izolovaných poskytovatelů, (ii) příčiny fragmentace sítě ve vztahu k populační struktuře a (iii) resilienci sítě vůči odchodům jednotlivých poskytovatelů ze systému.

Bety Ukolova (PřF UK) navázala s příspěvkem **Sítě nemocí podle příčin smrti**, ve kterém se snažila zodpovědět otázku, zda lze příčinu úmrtí předpovědět na základě sekvencí nemocí, které člověk prodělal během svého života. Autorka k vytvoření sítě komorbidit využila data z dánských zdravotnických registrů. Následně analyzovala, jak se tyto sítě vyvíjejí během života a jak jsou jednotlivé posloupnosti chorob propojeny s příčinami úmrtí.

Ve své studii s názvem **Sítě duchovního příbuzenství v historické perspektivě** si *Barbora Janáková Kuprová* (PřF UK) kladla za cíl prozkoumat formy duchovního příbuzenství a motivace při výběru kmotrů v panstvích v okolí Prahy v 19. století za účelem porozumění tomu, jak kmotrovství utvářelo či utužovalo vztahy v komunitách. Pracovala při tom s daty z matričních knih, na jejichž podkladě konstruovala sítě duchovního příbuzenství, v nichž posléze

analyzovala typy vazeb, role jednotlivců a jejich proměnlivost v průběhu 19. století.

Jitka Slabá (PřF UK) se v příspěvku **Reprodukční chování v komunitách hodnotových sítí** zaměřila na zkoumání rozdílů v plodnosti mezi skupinami Evropanů sdílejícími podobné hodnoty. K analýze proměn hodnotových sítí v různých fázích druhého demografického přechodu využila data z Evropského průzkumu hodnot (EVS) z let 1990 a 2017. Dále vytvořila síť respondentů průzkumu EVS, v níž síla vazeb je determinována tím, jak moc jsou si respondenti podobní v hodnotách a postojích v oblastech jako vnímání života, práce, rodiny, politiky, náboženství či národní identity a bezpečnosti. Klíčovým zjištěním je, že hodnotová síť je vysoce fragmentovaná, avšak identifikované shluky jsou národnostně pestré a existují mezi nimi významné rozdíly jak v plodnosti, tak i v samotných reprodukčních záměrech.

Poslední blok konference se zaměřil na příspěvky na téma **Zdraví, úmrtnost**.

Cílem studie **Zlepšení či stagnace? Dlouhodobý vývoj regionálních nerovností ve zdraví v Česku** bylo zhodnotit vývoj vybraných sociálních, demografických, ekonomických, environmentálních a zdravotních ukazatelů v okresech Česka v roce 2001, 2011, 2021 a posoudit souvislost mezi determinanty nerovností ve zdraví a zdravotním stavem obyvatel. *Dana Hübelová*, *Beatrice-Elena Chromková Manea*, *Alice Kozumplíková* (všechny Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií MU) a *Jan Caha* (Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, Hornicko-geologická fakulta) použili Wilcoxonův neparametrický test pro párová data k porovnání mediánů sedmi kategorií determinantů a indikátorů zdraví. Data vizualizovali v prostorových shlucích metodou LISA.

Bety Ukolova (PřF UK) ve studii **Nepodobnosti v multimorbiditě na konci života podle vícečetných příčin smrti** využila sekvenční analýzu s primárním cílem identifikovat disparity v morbiditě na konci života podle typů procesů smrti, které rekonstruovala na základě dat uvedených na hlášení o smrti. Za vybraná onemocnění sledovala, jak se mění jejich pravděpodobnost uvedení na hlášení o smrti podle doby uplynulé mezi jejich nástupem a smrtí.

Celou konferenci uzavřela se svojí prezentací *Šárka Daňková* (ÚZIS) s tématem **Validace dat o sebevražednosti**. Oficiální statistiky sebevražd vycházející z dat ČSÚ jsou tvořeny spoluprací několika institucí. Vychází primárně z Listu o prohlídce zemřelého. Pokud není jasně vyznačeno, že se jedná o sebevraždu, tedy jasný úmysl zemřít (MKN-10 kód X60–X84), nelze úmrtí vyhodnotit jako sebevraždu a je pravděpodobně zařazeno mezi tzv. úmrtí v důsledku události nezjištěného úmyslu. Lze proto říci, že počty sebevražd jsou spíše podhodnocené, část z nich je pravděpodobně skryta právě pod událostmi nezjištěného úmyslu nebo pod kategorií nehod.

Kromě výše uvedených ústních příspěvků bylo prezentováno i 10 posterů, které obsáhly téměř všechna demografická témata – např. plodnost, úmrtnost, stárnutí populace, vzdělanost i historickou demografii. Jednalo se z většiny o představení dílčích výsledků studentských prací.

Jak ústní příspěvky, tak i postery, jsou dostupné na stránkách ČDS <https://www.czechdemography.cz/akce/konference/konference-cds-2025/>.

Marie Průšová

Vychází analytické publikace z výsledků Sčítání 2021

Od poloviny října 2024 vydává Český statistický úřad publikace samostatně se věnující vybraným tématům posledního sčítání lidu. Jednotlivá témata byla již částečně zpracována v publikaci **Pramenné dílo**¹⁾, nicméně samostatné publikace umožňují uvést témata do kontextu s jinými ukazateli, věnovat se jim komplexněji (např. z pohledu metodiky či vývoje v čase), či ve větším (např. územním) detailu. Právě v těchto možnostech spočívá jeden z unikátních benefitů sčítání.

Jako první byla zpracována analýza s názvem **Vzdělanostní struktura obyvatelstva podle výsledků sčítání**²⁾. Zaměřuje se na analýzu nejvyššího ukončeného vzdělání podle jednotlivých územních jednotek až do úrovně správních obvodů obcí s rozšířenou působností. Podrobně je zde zpracována vzdělanostní struktura obyvatelstva podle demografických a socioekonomických charakteristik.

Následující studie s názvem **Obyvatelstvo podle způsobu bydlení**³⁾ přinesla poznatky nejen o současném stavu, ale také porovnání s výsledky z předchozího cenzu. Dále pak analyzuje charakteristiky osob žijících v jednotlivých kategoriích obydlí podle způsobu bydlení.

Publikace s názvem **Cizinci v Česku podle výsledků sčítání lidu**⁴⁾ poskytuje odpovědi na otázky týkající se osob s cizí státní příslušností obvykle bydlících na území Česka. Detailně se věnuje jak cizincům jako celku a porovnání jejich charakteristik s charakteristikami občanů ČR, tak jednotlivým státním občanstvím separátně.

Unikátní vlastností dat ze sčítání lidu je možnost propojení výsledků za jednotlivé sčítané entity. Toho využila další publikovaná analýza s názvem **Jak bydlí české domácnosti podle výsledků sčítání**⁵⁾ a zkombovala údaje za domácnosti s údaji zjištěnými za obydlené byty. Popisuje způsob, kvalitu a úroveň bydlení jednotlivých typů domácností.

Tématem další studie s názvem **Obyvatelstvo podle místa bydliště v době narození podle výsledků sčítání**⁶⁾ je vzájemné porovnání místa narození se současným místem obvyklého pobytu. Jedná se o jednu z charakteristik zjišťovaných ve sčítání s cílem popsat migrační pohyb obyvatelstva (z hlediska mezinárodní i vnitřní migrace). Zároveň jsou v analýze také porovnány charakteristiky osob žijících v obci svého narození a mimo ni.

Jedním ze stěžejních témat celého sčítání lidu jsou ekonomické charakteristiky populace. Těm se věnuje příspěvek s názvem **Ekonomická aktivita obyvatelstva podle výsledků sčítání lidu**⁷⁾. Jde o podrobnou analýzu hodnotící strukturu a vývoj obyvatelstva podle jednotlivých kategorií ekonomické aktivity. Dále také navazující charakteristiky zaměstnaných osob jako je zaměstnání, odvětví ekonomické činnosti a postavení v zaměstnání.

Unikátní data o každodenních prostorových přesunech do zaměstnání či škol analyzuje publikace s názvem **Vyjíždka a dojíždka do zaměstnání a škol podle výsledků sčítání**⁸⁾. Analýza hodnotí změny v dojíždění za prací a do škol od posledního sčítání.

1) <https://csu.gov.cz/produkty/scitani-lidu-domu-a-bytu-pramenne-dilo-2021>.

2) <https://csu.gov.cz/produkty/vzdelanostni-struktura-obyvatelstva-podle-vysledku-scitani-lidu-2021>.

3) <https://csu.gov.cz/produkty/obyvatelstvo-podle-zpusobu-bydleni-z-vysledku-scitani-lidu-2021>.

4) <https://csu.gov.cz/produkty/cizinci-v-cesku-podle-vysledku-scitani-lidu-2021>.

5) <https://csu.gov.cz/produkty/jak-bydli-domacnosti-podle-vysledku-scitani-lidu-2021>.

6) <https://csu.gov.cz/produkty/obyvatelstvo-podle-mista-bydliste-v-dobe-narozeni-podle-vysledku-scitani-lidu-2021>.

7) <https://csu.gov.cz/produkty/ekonomicka-aktivita-obyvatelstva-podle-vysledku-scitani-lidu-2021>.

8) <https://csu.gov.cz/produkty/vyjidka-a-dojizdka-do-zamestnani-a-skol-podle-vysledku-scitani-lidu-2021>.

Zaměřuje se také na charakteristiky dojíždějících osob, frekvenci dojíždění či dojíždkové proudy. Jedna z kapitol je také věnována tomu, jaký hlavní dopravní prostředek je k cestě do zaměstnání či školy využíván nejčastěji.

Základní územní identifikací bylo ve sčítání lidu opět místo obvyklého pobytu. Z administrativních zdrojů však je k dispozici také místo registrovaného pobytu. Možnosti vzájemného srovnání využívá analýza s názvem **Rozdíly mezi obvyklým a registrovaným pobytem**⁹⁾. Poskytuje unikátní porovnání jak z hlediska území (až do úrovně SO ORP), tak také popisuje charakteristiky osob s rozdílnými (resp.

shodnými) místy pobytu. Skutečnosti popsané v této analýze je důležité brát v úvahu také při analýzách jiných ukazatelů.

Snahou autorů analytických publikací je poskytnout ucelený pohled na jednotlivá témata sčítání včetně metodických souvislostí. Hlubší znalosti přípravy a tvorby zdrojových dat jsou často výhodou, kterou autoři při psaní analýz využívají. Vydáváním tematických analýz navazuje Český statistický úřad na publikační činnost z předchozích sčítání.

Lenka Jezná

9) <https://csu.gov.cz/produkty/rozmisteni-obyvatelstva-podle-obvykleho-a-registrovaneho-pobytu-podle-vysledku-scitani-lidu-2021>.

Statistická data pro všechny

Otevřená data ČSÚ

Aktuální
ekonomické údaje

Data ze sčítání,
výsledky voleb

Strojově čitelná,
ve velkém detailu

csu.gov.cz/otevrena_data

Česko na demografické křižovatce: dopady nízké porodnosti na porodnictví, školství, důchodový a zdravotnický systém

Česká demografická společnost ve spolupráci s Českým statistickým úřadem uspořádala dne 22. dubna 2025 kulatý stůl na téma „Česko na demografické křižovatce: dopady nízké porodnosti na porodnictví, školství, důchodový a zdravotnický systém“. Akce se konala v prostorách ČSÚ a byla rovněž přenášena online. Celkově se zúčastnilo více než 50 osob z řad odborníků, institucí i širší veřejnosti.

Úvodní část, o kterou se postaral *Tomáš Kučera* na základě podkladů zpracovaných Borisem Burcinem (oba Centrum populačního prognózování a aplikované demografie, PřF UK), byla věnována **aktuálním statistikám** o počtu živě narozených dětí a také prognózám možného budoucího vývoje porodnosti v Česku. Následovaly čtyři odborné přednášky, které nabídl různé pohledy na důsledky nízké porodnosti v klíčových společenských oblastech.

Pavel Calda (Centrum fetální medicíny a ultrazvukové diagnostiky, 1. LF UK a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze) se ve svém příspěvku zaměřil na **dosavadní vývoj porodnictví a jeho perspektivy v kontextu populačního vývoje**. Byly představeny nejen změny v organizaci zdravotní péče a lékařských postupech, ale rovněž rozdíly v populaci těhotných žen a etické aspekty. Diskutována byla také budoucí role moderních technologií včetně genového inženýrství a umělé inteligence v oblasti porodnictví.

Luděk Šídlo (Centrum populačního prognózování a aplikované demografie a Centrum pro studium plodnosti, PřF UK) se zaměřil na problematiku **nízké porodnosti v souvislosti s dostupností zdravotních služeb**. Z výstupů je patrné, že pokles porodnosti sice přinese pravděpodobně nižší poptávku po zdravotní péči o děti a dorost, ale problémy s generační obměnou praktických lékařů pro děti a dorost nevyřeší.

Prezentující mimo jiné poukázal na možná řešení nedostatečných kapacit lékařů.

Třetí příspěvek byl věnován **dopadům nízké plodnosti a porodnosti na vzdělávací systém Česka**. *Vladimír Hulík* (MŠMT ČR) představil dosavadní a odhadovaný vývoj naplněnosti kapacit mateřských, základních a středních škol a upozornil na významné regionální rozdíly. V rámci diskuse bylo řešeno jak často a na jaké úrovni by měly být aktualizovány oficiální demografické odhady a kdo a jak může reagovat na očekávané dopady demografického vývoje na vzdělávací soustavu.

Tomáš Fiala (Katedra demografie, FIS VŠE) a *Tomáš Kučera* (Centrum populačního prognózování a aplikované demografie, PřF UK) se věnovali v rámci diskutovaného tématu **dopadům na důchodový systém**. Upozornili na stále rostoucí tlak na udržitelnost důchodového zabezpečení a omezené možnosti řešení.

Diskuse otevřela prostor pro sdílení pohledů a názorů z publika a propojování jednotlivých tematických oblastí. Opakovaně zazněla potřeba včasné a cílené reakce ze strany veřejných politik, podpory rodin s dětmi a adaptace jednotlivých systémů na demografické změny, které Česko nevyhnutelně čekají.

Všechny příspěvky jsou dostupné na stránkách ČDS (<https://www.czechdemography.cz/akce/kulatelastoly/cesko-na-demograficke-krizovatce-dopady-nizke-porodnosti/>).

Česká demografická společnost, z. s. děkuje všem přednášejícím i posluchačům za plodnou diskusi a těší se na další setkání. O novinkách a nadcházejících akcích ČDS budou zájemci včas informováni prostřednictvím webových stránek (<https://www.czechdemography.cz/>) a v rámci Newsletteru.

MEZI IDEÁLEM A REALITOU: SOUČASNÝ POKLES PORODNOSTI OČIMA ČESKÉ POPULACE

Eva Waldaufová¹⁾ – Anna Štátná²⁾

BETWEEN IDEAL AND REALITY: THE CONTEMPORARY DECLINE IN BIRTH RATES IN THE EYES OF THE CZECH POPULATION

Abstract

Although in 2021 Czechia still had one of the highest fertility rates in Europe, it is currently experiencing a significant decline in fertility and uncertainty about its future development. This paper analyses the current reproductive desires and intentions of women and men in Czechia, the ideal timing of parenthood, and the factors influencing the fertility decline. Data for this analysis are from the Paths to Parenthood survey collected in October 2024 by NMS Market Research (N=800, ages 18–49). The majority of the population (74%) still desire two children, with the ideal age to become a parent perceived to be before age 30. However, realistic intentions remain lower, especially among men, owing to economic uncertainty, unaffordable housing, and a lack of government support. The younger generation tend to see barriers such as the absence of a partner, the time demands of caring for children, and other opportunities for self-fulfilment than parenthood.

Keywords: fertility decline, fertility desires, fertility intentions, ideal age to become a parent, Czechia

Demografie, 2025, 67(2): 83–101

DOI: <https://doi.org/10.54694/dem.0359>

ÚVOD

Navzdory nedávné vyšší úrovni plodnosti v Česku v rámci evropského kontextu, nejnovější data naznačují výrazný pokles úrovně plodnosti a zvýšenou nejistotu ohledně budoucích reprodukčních trendů. Zatímco ještě v r. 2021 byl počet narozených dětí 111,8 tisíc a úhrnná plodnost dosahovala hodnoty 1,83, o rok později to bylo o 10 tisíc živě narozených dětí méně s výrazným meziročním poklesem úhrnné plodnosti na 1,63 (ČSÚ, 2024a). V r. 2023 se narodilo pouze 91,1 tisíc dětí a úhrnná plodnost poklesla na úroveň 1,45 (ČSÚ, 2024a). Ročník narozených 2024 (s 84,3 tisíci

narozených) je pak dosud nejslabší v historii (ČSÚ, 2024b) a úroveň úhrnné plodnosti poklesla na úroveň 1,37 dítěte na ženu (ČSÚ, 2024b). Na rychlém propadu počtu narozených je patrné, že do věku nejvyšší intenzity plodnosti přicházejí početně slabší generace 90. let, propad ukazatelů úhrnné plodnosti však naznačuje, že zároveň dochází k výrazným změnám a rostoucí diferenciaci v životních drahách mladších generací. Výrazné proměny intenzity a časování plodnosti v Česku dokládá Obr. 1. Ještě v r. 2000 byla v Česku velmi nízká úroveň úhrnné plodnosti (1,14 dítěte na ženu). Ta se však postupně zvyšovala a rostla

1) Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, katedra demografie a geodemografie; Kontakt: eva.waldaufova@natur.cuni.cz.

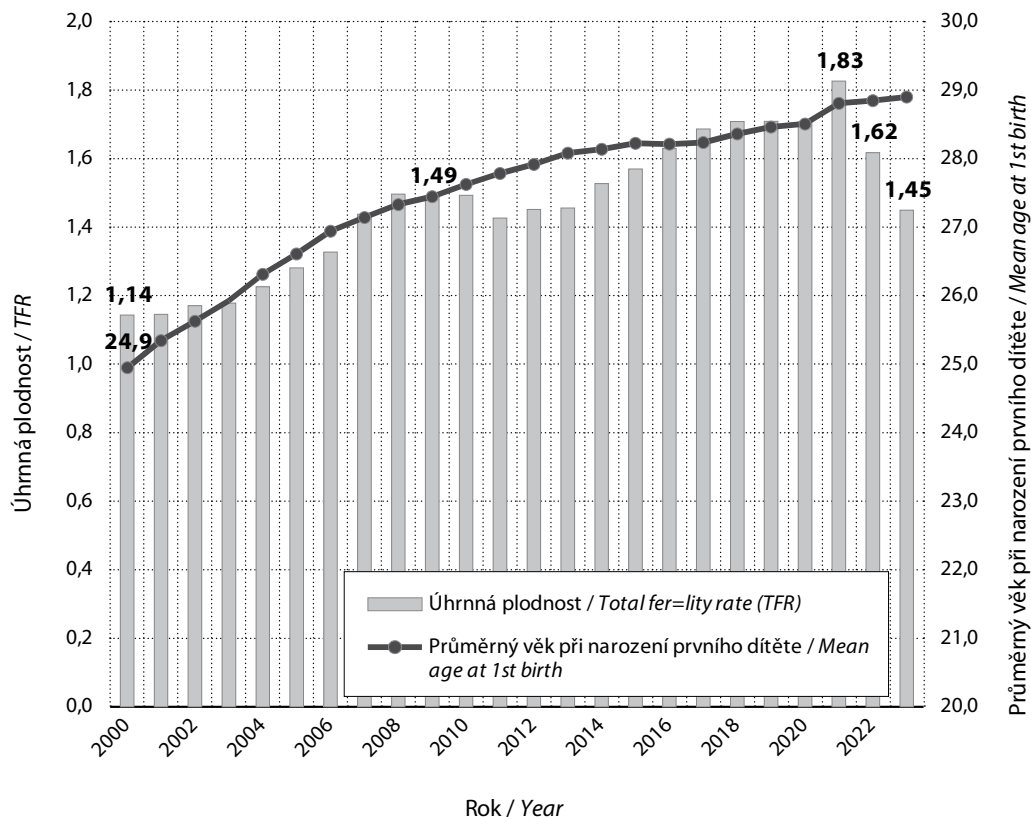
2) Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, katedra demografie a geodemografie; Kontakt: anna.statna@natur.cuni.cz.

až do r. 2008, kdy se její růst po několik let zastavil. Záhy došlo k opětovnému růstu úrovně plodnosti, který pokračoval, navzdory evropským trendům, až do r. 2021. V posledních 3 letech však dochází k výraznému poklesu její úrovně. Tento vývoj intenzi-

ty plodnosti je doprovázen odkladem plodnosti do vyššího věku, zejména v nultých letech 21. století. Zatímco v r. 2000 byl průměrný věk prvorodiček 24,9 let, v r. 2023 se blížil průměrný věk hranici 29 letům (28,9 let).

Obr. 1 Úhrnná plodnost a průměrný věk žen při narození prvního dítěte v Česku, 2000–2023

Total fertility rate and mean age of women at first birth, Czechia, 2000–2023

Zdroj dat: ČSÚ, 2024.

Source: CZSO, 2024.

Pokles úrovně plodnosti ve vyspělých zemích

Aktuální pokles plodnosti v Česku není v rámci vyspělých zemí ničím ojedinělým. Pokles úhrnné plodnosti ve většině evropských zemí lze pozorovat už od roku 2010 (Eurostat, 2024). Tradičně se pokles plodnosti dával do souvislosti s ekonomickými faktory, mluvílo se o procyklickém vztahu mezi úrovní plodnosti a ekonomickým růstem, především v sou-

vislosti s hodnocením dopadů ekonomické krize v závěru prvního desetiletí 21. století (Kocourková et al., 2019; Sobotka et al., 2011). V posledních letech však pozorujeme výrazný pokles úrovně plodnosti i v ekonomicky vyspělých zemích severní Evropy, s rozvinutou podporou rodin i genderovou rovností (Hellstrand et al., 2021) a poslední data z Francie naznačují, že se i zde reprodukční klima mění,

zatímco až do r. 2021 hodnota úhrnné plodnosti dlouhodobě přesahovala hodnoty 1,8 (Eurostat, 2025), v roce 2024 předběžné odhady hovoří o úhrnné plodnosti 1,62 (INSEE, 2025). Pokles porodnosti tak nelze vysvětlit jen strukturálními procesy, např. spojenými s hospodářskými cykly nebo sociální politikou a rozvinutostí systému podpory rodin (Neyer et al., 2022). Pokles úrovně plodnosti v severských zemích do jisté míry souvisí s časováním odkladu plodnosti do vyššího věku, ale aktuální pokles porodnosti vysvětluje jen částečně, jelikož ženy odloženou plodnost v nižším věku kompenzují později jen zčásti (Hellstrad et al., 2021).

Současný výrazný pokles úrovně plodnosti v mnoha evropských zemích začíná být některými autory vysvětlován v kontextu souběhu několika krizí, které evropské společnosti zasáhly v rychlém sledu po sobě a jejichž dopady se vzájemně zesilují. Grasso et al. (2021) hovoří o tom, že pandemie covid-19 vytvořila dvojí krizi, protože spojila zdravotní hrozbu s rozsáhlými ekonomickými otřesy, které se projevíly mj. vysokou inflací, růstem cen energií, zpomalením ekonomického růstu nebo zhoršením dostupnosti bydlení (Sobotka et al., 2024). Tato situace negativně ovlivnila především mladé dospělé, jejichž možnosti navazovat partnerské vztahy a zakládat rodinu byly výrazně omezeny (Sobotka et al., 2024), ale negativně ovlivnila také kvalitu stávajících partnerských vztahů (Kreidl – Hubatková, 2023). V období probíhající pandemie covid-19 byl vývoj plodnosti v jednotlivých zemích i v jednotlivých obdobích velmi rozdílný (Sobotka et al., 2024) a výzkumy poukazují na různé faktory, které ovlivňovaly porodnost v konkrétních zemích a v konkrétních obdobích – od rostoucí inflace (Winkler-Dworak et al., 2024) po krátkodobý vliv masivní očkovací kampaně (Slabá et al., 2024b). Válka na Ukrajině však následně dále prohloubila ekonomické problémy a způsobila další otřesy na energetických trzích, čímž výrazně zvýšila nejistotu nejen na ekonomické, ale také bezpečnostní úrovni. Bujard a Andersson (2024) poukazují na to, že jedním z dopadů války na Ukrajině a zhoršených ekonomických podmínek vč. vysoké inflace může být právě narůstající pocit nejistoty (Vignoli et al., 2020), který není příznivý pro reprodukční rozhodování (Sobotka et al., 2024) a který u mladých lidí může v blízké budoucnosti vést k nízké úrovni plodnosti (Comolli et al., 2021).

Také Neyer et al. (2022) naznačují, že reprodukční rozhodování je v současné době méně určováno faktickými okolnostmi, ale spíše více vnímanými (ne) jistotami a subjektivními představami o budoucnosti. Právě vnímané nejistoty chápou autoři jako zásadní faktor ovlivňující plodnost (Neyer et al., 2022). Zároveň dle studie Cantalini et al. (2024) dochází k proměnám na úrovni partnerských vztahů, kdy lidé sice stále navazují vztahy (koresidenční), klesá ale ochota mladých lidí posouvat vztah směrem k manželství a rodičovství. Data z výzkumného šetření Generations and Gender Survey (GGS) za Česko však ukazují, že mezi mladými lidmi výrazně narůstá podíl těch, kteří do 30 let nevstupují do koresidenčních vztahů, ale nedeclarují ani existenci jiného trvalejšího partnerského vztahu a zůstávají single (Štátná et al., 2023). Pokud se mladí lidé nakonec pro rodičovství rozhodnou, budou pravděpodobně ovlivněni trendem posilujícím normy tzv. intenzivního rodičovství (Klímová Chaloupková – Pospíšilová, 2023), kdy se zvyšuje význam rodičovské role a je kladen důraz na neustálou péči a zapojení rodičů do života dítěte (Faircloth, 2023).

Odklad plodnosti a jeho souvislosti

Zároveň v posledních dekáдах napříč evropskými zeměmi pozorujeme trend odkladu rodičovství do vyššího věku (van Wijk – Billari, 2024). Lidé čekají s narozením prvního potomka do doby, než dosáhnou určitých podmínek (Rotkirch, 2020). Mladí lidé v průměru tráví více let ve vzdělávání (Vasireddy et al., 2023), důležitou roli hraje vybudování dobrých ekonomických podmínek ještě před založením rodiny, což v řadě zemí komplikuje častá nezaměstnanost mladých lidí (Skirbekk, 2022). Být v současné době připravený na dítě znamená podle řady autorů mít zajištěné bydlení, stabilní příjem, vhodného partnera, ale být také vyzrálý na to věnovat dítěti péči a svůj čas (Rotkirch, 2020). Odklad plodnosti do vyššího věku přináší výhodu lepšího materiálního zajištění i psychologické připravenosti na dítě (Myrskylä et al., 2017), na druhé straně však vyšší riziko zdravotních problémů a snižující se schopnosti početí (Goisis et al., 2017; Štátná et al., 2022).

Dle Kuchařové et al. (2019) v české společnosti stále přetrvává ideál modelu dvoudětné rodiny. Studie Slabé et al. (2023) naznačuje, že ženy v Česku, zejména bezdětné, se nevzdávají touhy mít děti ve vyšším věku

(i po 40. roce života), ve kterém jsou již šance na početí poměrně nízké (Steiner – Jukic, 2016).

Cílem článku je představit aktuální reprodukční představy a plány žen a mužů v Česku včetně vnímaného ideálního časování plodnosti a ukázat, do jaké míry jsou jejich reprodukční představy a plány v souladu. Dále je cílem zjistit, zdali i přes aktuální pokles porodnosti stále ve společnosti přetrvává ideál modelu dvoudětné rodiny i u mladších generací. Vedle těchto dlouhodobě sledovaných aspektů reprodukčního klimatu se na nejnovějších datech z podzimu 2024 zaměříme na aktuální faktory, kterými lidé v reprodukčním věku vysvětlují aktuální pokles porodnosti v Česku, i bariéry, které lidé vnímají v kontextu vlastního reprodukčního rozhodování. Pro analýzu jsou využita data z průzkumu Cesty k rodičovství od výzkumné agentury NMS Market Research sbíraná na reprezentativním vzorku žen a mužů (N=800) v Česku ve věku 18–49 let. Na rozdíl od obdobných šetření zaměřujících se na reprodukční chování realizovaných v nedávné době (GGP – Současná česká rodina, Kreidl et al., 2023b – data) tato data umožňují detailně analyzovat nejen plány a představy žen v reprodukčním věku, ale také mužů.

DATA A METODIKA

Pro analýzu byla využita data z online průzkumu Cesty k rodičovství (NMS Market Research, 2024). Datový soubor zahrnoval reprezentativní vzorek české populace ve věku 18–49 let (N=400 mužů a N=400 žen, detailní struktura vzorku je popsána v Příloze 1). Online sběr dat metodou CAWI proběhl v říjnu roku 2024 na Českém národním panelu metodou kvótního výběru. Vzorek je reprezentativní dle věku, pohlaví, vzdělání, velikosti místa bydliště a kraje. Tematicky se průzkum zaměřil na reprodukční představy a plány lidí v Česku, vnímané hranice v oblasti reprodukce a percepce aktuálního poklesu porodnosti. Průzkumu se účastnili lidé, kteří trvale žijí na území České republiky.

Představy lidí v oblasti reprodukce byly specifikovány na reprodukční představy (v mezinárodní literatuře *fertility desires*) a reprodukční plány (*fertility intentions*). Zatímco reprodukční představy/touhy jsou založeny na pocitech, jsou ovlivněny kulturními normami a mohou být méně konkrétní, reprodukční plány jsou více for-

movány aktuálními životními podmínkami, jsou konkrétnější a zahrnují rozhodnutí a závazek k tomu mít dítě (Miller, 2011). Formulace otázek téměř doslovně odpovídá otázkám v mezinárodním výběrovém šetření GGS a jejich české verzi v šetření GGP-Současná česká rodina (Kreidl et al., 2023a). Preferovaný počet dětí byl dotazován otázkou: „Bez ohledu na Vaši životní situaci, jaký je ideální počet dětí, který byste v životě chtěl/a mít?“ Plánovaný počet dětí byl pak konstruován jako součet biologických dětí, které respondent má, a dětí, které respondent plánuje v budoucnu mít. Otázky v dotazníku byly položeny následně: „Kolik vlastních dětí máte?“ a pro bezdětné dále: „Kolik dětí plánujete mít?“, pro rodiče alespoň 1 dítěte byla formulace otázky upravena na: „Kolik dalších dětí ještě plánujete mít?“

Shodný způsob formulace a konstrukce otázek na preferovaný a plánovaný počet dětí dovoluje porovnat, do jaké míry odpovídají deklarované výsledky získané na kvótním vzorku z online panelu respondentů výsledkům získaným pravděpodobnostním výběrem v šetření GGP-Současná česká rodina (Kreidl et al., 2023b) realizovaném v letech 2020–2022. Verifikace výsledků je možná pouze na podsouboru žen ve věku 18–49 let, neboť mezinárodní dotazník GGS nedotazuje na reprodukční plány muže bez partnerky. Porovnání obou otázek ukazuje (viz Příloha 2 a Příloha 3), že deklarované preference a plány ve výzkumu Cesty k rodičovství zcela korespondují s tím, co o reprodukčním plánování vypovídají data mezinárodních reprezentativních šetření založených na pravděpodobnostních vzorcích a je tedy možné je považovat za robustní vzhledem k výstupům prezentovaným v tomto článku.

Respondenti byli dále dotazováni na vnímané hranice v oblasti reprodukce, a to formulacemi otázek převzatých z European Social Survey 2018/2019 (ESS ERIC, 2023). Nejprve na ideální věk žen a mužů pro vstup do rodičovství („Jaký je podle Vás ideální věk, v jakém by se dívka/žena měla stát matkou?“ a „Jaký je podle Vás ideální věk, v jakém by se muž měl stát otcem?“). Zároveň byla položena otázka na věk, kdy už je dle názoru respondentů na rodičovství pozdě („Od jakého věku je podle vás žena obecně příliš stará na to, aby měla (další) dítě?“ a „Od jakého věku je podle vás muž obecně příliš starý na to, aby měl (další) dítě?“)

Třetí oblastí, kterou článek představuje, je vnímání poklesu porodnosti v Česku a jeho příčin. Respondenti

nejprve byli dotazováni otevřenou otázkou na vnímané příčiny poklesu porodnosti, a to konkrétně formulací: „*Mladí lidé mohou čelit různým překážkám pro to mít děti. Jaké důvody podle Vás vedou k tomu, že mladí lidé v Česku mají v posledních několika letech méně dětí než v minulosti?*“ Odpověď na otevřenou otázku byla naprogramována jako povinná s možností zaškrtnout variantu „nevím“ pro možnost pokračovat ve vyplňování dotazníku bez formulace vlastní odpovědi. Celkově však na tuto otevřenou otázku vlastními slovy odpovéděla většina respondentů, možnost „nevím“ zvolilo pouze 17 % dotázaných (N=138). V analytické fázi byly odpovědi na otevřenou otázku analyzovány pomocí kódování, přičemž kódovník byl vytvořen na základě tematické analýzy získaných odpovědí.

Po otevření otázky na příčiny poklesu porodnosti byli respondenti na totéž dotázáni prostřednictvím uzavřené otázky, ve které hodnotili nabídnutou baterii důvodů dle jejich důležitosti v kontextu současného poklesu počtu narozených dětí v Česku. Otázka zněla: „*Jak důležitou roli mají následující důvody v tom, že mladí lidé v Česku mají v posledních několika letech méně dětí?*“ a respondenti odpovídali na 4bodové škále (Rozhodně důležitou, spíše důležitou, spíše nedůležitou, rozhodně nedůležitou + nevím.). Závěrem pak byli respondenti dotazováni (stejnou škálou) na faktory, které oni osobně zvažují/zvažovali v oblasti reprodukčního rozhodování. Konkrétně bezdětní otázkou: „*Jak důležitou roli hrají následující důvody v tom, že (zatím) nemáte děti?*“ a respondenti s alespoň jedním dítětem: „*Jak důležitou roli hrály následující důvody ve vašem rozhodování zda, kdy a kolik mít děti?*“

Pro popis představ žen a mužů v oblasti reprodukce a percepce poklesu porodnosti v posledních 3 letech v Česku byly použity základní ukazatele deskriptivní statistiky. Pro kategorické proměnné byly konstruovány kontingenční tabulky, které znázorňují rozdíly dle pohlaví a generace. Třídění dle generací je jedním ze způsobů, jakým agregovat věkové skupiny, které sdílejí podobné zkušenosti (např. technologický pokrok, společenské změny) v průběhu životního cyklu (Dimock, 2019). Třídění respondentů dle generace proběhlo dle jejich věku v době dotazování (v říjnu 2024), a to do 4 skupin: Generace Z ve věku 18–26 let, mladší generace Y (mladší mileniálové) ve věku 27–34 let, star-

ší generace Y (starší mileniálové) ve věku 35–42 let a mladší generace X ve věku 43–49 let. Odpovídá tak definici generací X, Y a Z dle Dimock (2019). I když je využití generačního pohledu v českém kontextu do jisté míry problematické, jelikož koncepty vznikaly v západních zemích, kde obyvatelstvo čelilo jiným formativním zážitkům, studie ukazují, že jednotlivé generace mají do velké míry hodnoty a životní strategie podobné napříč různými kulturami (Dásek – Suchanec, 2018).

Limitací této studie je využití dat z kvótního výběru a tedy odlišná interpretace statistických testů a intervalů spolehlivosti u prezentovaných bodových odhadů. Ačkoliv byly rozdíly mezi skupinami při analýze zvažovány i z hlediska statistické významnosti, výsledky jsou vzhledem k omezením plynoucím z použití kvótního výběru prezentovány popisně, bez formálního testování.

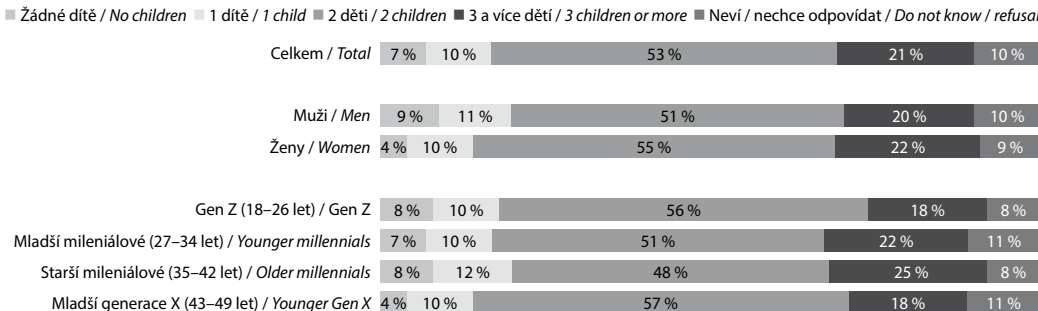
VÝSLEDKY

Reprodukční představy a plány lidí v Česku

Zatímco v r. 2021 byla v Česku úroveň úhrnné plodnosti jedna z nejvyšších v Evropě a dosahovala hodnoty 1,83 dítěte na ženu, pouze o dva roky později plodnost klesla na úroveň 1,45 (ČSÚ, 2024a), v r. 2024 poklesla na úroveň 1,37 dítěte na ženu (ČSÚ, 2024b) a do budoucna se předpokládá její další pokles. Tento trend vyvolává mnoho otázek a diskusí. Kolik si lidé v Česku opravdu přejí mít děti? V kolika letech by se lidé měli stát rodiči? Co vede mladé lidi k odkládání rodičovství nebo k rozhodnutí nemít děti vůbec?

I když je aktuální úroveň plodnosti v Česku hluboce pod úrovní prosté reprodukce, podle aktuálních šetření lidé stále vnímají dvoudětnou rodinu jako ideál. Pokud by lidé v Česku nebrali ohled na svoji aktuální životní situaci, přáli by si mít v průměru 2,1 dítěte. Pouze 4 % žen by si přála zůstat bezdětná a 10 % mít jedno dítě. Téměř 8 z 10 žen by si přálo mít dvě nebo více dětí (55 % dvě děti a 22 % pak 3 nebo více dětí) (Obr. 2). Muži mají mírně nižší reprodukční představy: 9 % mužů ve věku 18–49 let by si přálo zůstat bezdětných a 11 % by preferovalo mít jedno dítě. Polovina mužů vnímá jako osobní ideál 2 děti (51 %) a 20 % by si přálo rodinu o 3 nebo více dětech (Obr. 2). Reprodukční představy se napříč generacemi výrazně neliší (Obr. 2).

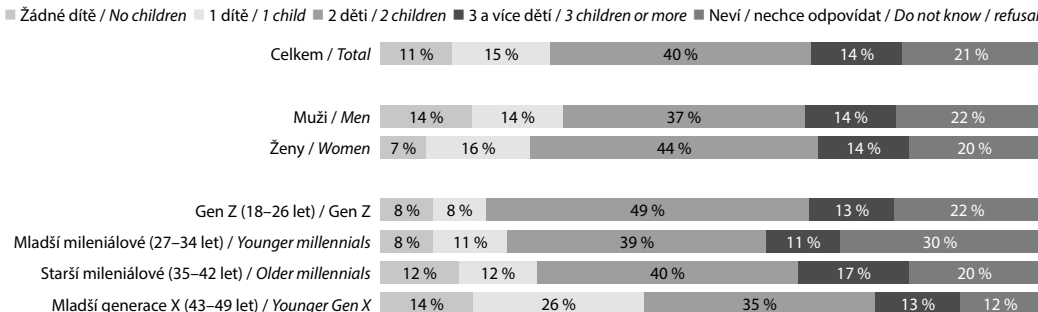
Obr. 2 Preferovaný počet dětí u osob ve věku 18–49 let dle pohlaví a generací, Česko, 2024, v %
Desired number of children of the Czech population aged 18–49 by gender and generation, 2024, in %

Zdroj: NMS Market Research, 2024.

Source: NMS Market Research, 2024.

Obr. 3 Plánovaný počet dětí u osob ve věku 18–49 let dle pohlaví a generací, Česko, 2024, v %
Intended number of children of the Czech population aged 18–49 by gender and generation, 2024, in %

Pozn.: Plánovaný počet dětí byl konstruován jako součet biologických dětí, které respondent/ka už má, a dětí, které respondent/ka do budoucna ještě plánuje.

Note: The intended number of children was constructed as the sum of the number of biological children the respondent already has and the number of children the respondent intends to have.

Zdroj: NMS Market Research, 2024.

Source: NMS Market Research, 2024.

Pokud ale respondenti zahrnují do svých reprodukčních představ životní situaci, ve které se nacházejí, plánují děti reálně méně – v průměru 1,8 dítěte. Podíl žen i mužů, kteří plánují zůstat bezdětní (7 % žen a 14 % mužů), je tak vyšší než podíl těch, kteří by si zůstat bezdětní ve skutečnosti přáli (srovnej Obr. 2 a Obr. 3). Více je i těch, kteří plánují mít pouze 1 dítě (16 % žen a 14 % mužů). Naopak nižší jsou podíly žen a mužů, kteří mají vyšší reprodukční plány: 44 % žen a 37 % mužů plánuje mít 2 děti a shodně 14 % žen a mužů plánuje mít tři nebo více dětí (Obr. 3). V porovnání s preferovaným počtem dětí

panuje u reálných reprodukčních plánů také vyšší nejistota, 20 % žen a 22 % mužů neví nebo nechťejí reportovat své reprodukční plány. Z pohledu generačního jsou ohledně reálných reprodukčních plánů nejvíce nejistí mladší mileniálové (27–34 let), tedy lidé, kteří se nacházejí ve věku maximální plodnosti (ČSÚ, 2024a).

Kdy je ideální stát se rodičem a kdy je na dítě pozdě?

Průměrný věk prvorodiček v Česku v r. 2023 byl 28,9 let (ČSÚ, 2024a).

Jak ale sami lidé v Česku vnímají hranice v oblasti reprodukce?

V průměru jako ideální věk, v jakém by se dívka/žena měla stát matkou, udávají 26,4 let (Tab. 1). V průměru tak ženy v Česku mají první dítě o 2,5 roku později, než vnímá česká populace ve věku 18–49 let jako ideální. Ideální věk, v jakém by se muž měl stát otcem, je dle dotázaných 29,1 let. Mediánové věky ideální pro vkročení do rodičovství jsou 25 let u žen a 30 let u mužů. Celkově 34 % respondentů však tvrdí, že ideální věk pro to stát se rodičem neexistuje.

Hranice, kdy už je naopak pozdě na to stát se rodičem, jsou vnímány silněji. Pouze 13 % respondentů tvrdí, že hranice, kdy je žena příliš stará na to, aby měla dítě, neexistuje. U mužů hranici nevnímá 21 % respondentů. V průměru je žena obecně vnímána jako příliš stará na to, aby měla (další) dítě, ve věku 41,7 let, pro muže je v průměru tato hranice posunuta do věku 48,4 let (Tab. 1). Mediánové věkové hranice vnímané jako milníky, kdy už není vhodné mít dítě, jsou 40 let u žen a 50 let u mužů.

Tab. 1 Vnímané věkové hranice v oblasti časování reprodukce dle pohlaví a generace, osoby ve věku 18–49 let, Česko, 2024, průměr

Perceived reproductive age limits by gender and generation among Czech women and Czech men aged 18–49, 2024, mean

	Ideální věk stát se matkou / <i>Ideal age to become a mother</i>	Ideální věk stát se otcem / <i>Ideal age to become a father</i>	Nejzazší věk pro narození dítěte u ženy / <i>Oldest age by which women should have children</i>	Nejzazší věk pro narození dítěte u muže / <i>Oldest age by which men should have children</i>
Celkem / Total	26,4	29,1	41,7	48,4
Pohlaví / Sex				
Muži / Men	26,4	28,7	41,9	48,6
Ženy / Women	26,4	29,6	41,6	48,3
Generace / Generation				
Gen Z (18–26 let) / Gen Z (age 18–26)	26,5	28,3	41,1	47,7
Mladší mileniállové (27–34 let) / Younger millennials (age 27–34)	26,7	29,7	41,2	47,5
Starší mileniállové (35–42 let) / Older millennials (age 35–42)	26,5	29,3	42,8	49,6
Mladší generace X (43–49 let) / Younger Gen X (age 43–49)	26,0	29,0	41,7	48,7

Zdroj: NMS Market Research, 2024.

Source: NMS Market Research, 2024.

Ideál modelu dvoudětné rodiny přetrvává, porodnost klesá

Celkově 58 % lidí uvedlo, že ví, že v posledních 3 letech dochází k poklesu počtu narozených dětí v Česku. Povědomí o aktuálním vývoji porodnosti roste s věkem respondentů i jejich vzděláním. Po seznámení s vývojem porodnosti v posledních letech v Česku pak 70 % dotázaných vnímá pokles porodnosti jako společenský problém (Reakce na výrok: „Od roku 2022 v Česku klesá počet narozených dětí. Zatímco ještě

v r. 2021 se v Česku narodilo 112 tisíc dětí, v r. 2023 to bylo o 20 tisíc dětí méně. Vnímáte pokles počtu narozených dětí v Česku jako společenský problém?“) Nejmladší generace Z vidí v poklesu porodnosti problém méně často (60 %) než generace dnešních čtyřicátníků (např. 79 % mladší generace X). Častěji vnímají pokles porodnosti jako problém lidé s vyšším vzděláním či lidé s dětmi (75 %) oproti bezdětným (63 %). Zároveň však i více než polovina bezdětných (56 %), kteří sami děti neplánují mít, vidí v poklesu porodnosti problém.

Peníze, bydlení a kariéra: Svatá trojice mladé generace

Důvodů, proč v Česku klesá úroveň plodnosti, může být mnoho. Respondenti (muži i ženy ve věku 18–49 let) byli v dotazníku formou otevřené otázky dotazováni, z jakých důvodů dle jejich osobního názoru dochází k poklesu počtu narozených dětí v Česku v posledních 3 letech.

Dotázaní nejčastěji jako důvody poklesu porodnosti uváděli okolnosti, které lze souhrnně označit za ekonomické faktory. 55 % dotázaných uvedlo, že finanční nejistoty jsou důležitým důvodem, proč v Česku dochází v posledních 3 letech k poklesu počtu narozených dětí. „Vše je drahé, člověk má problém uživit sám sebe. Rozumný člověk přece nepřivede na svět dítě, když mu nedokáže zajistit ani základní (finanční) potřeby“ (muž, 44 let, 1 dítě), shrnuje situaci jeden z respondentů v otevřené otázce.

Další bariéry v oblasti finančních nejistot jsou nízké mzdy ve srovnání s výdaji, obecná ekonomická nejistota i touha dosáhnout určité finanční stability před založením rodiny. S financemi úzce souvisí **problematika bydlení**, kterou považoval za zásadní překážku pro založení rodiny každý čtvrtý dotázaný (26 %; Obr. 4). Do této kategorie spadá

jí důvody jako obtížné získávání hypoték a vysoké ceny nájmu.

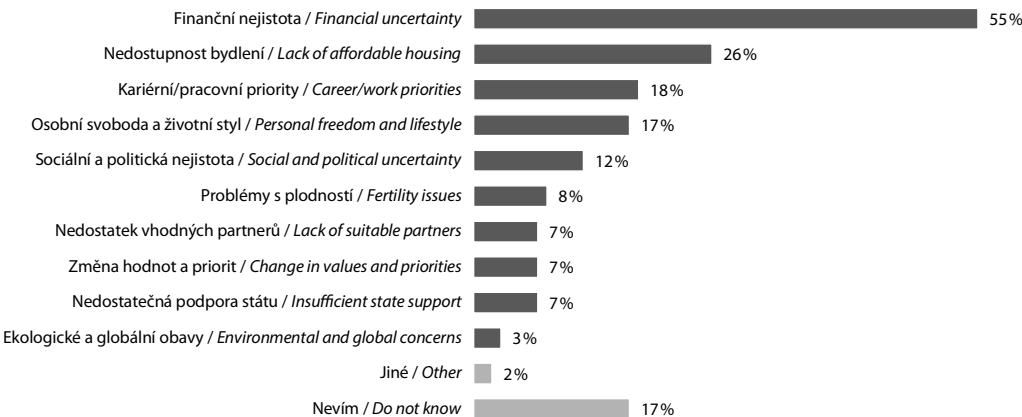
Dle 18 % dotázaných jsou pracovní priority dalším významným faktorem ovlivňující aktuální pokles porodnosti. „Osobně to vnímám kvůli kariéře. Studovala jsem několik vysokých škol a našla super práci, ze které nechci odcházet. Proto to odkládám. Vidím to podobně i u kamarádek. Dále u jiných vidím, že není tak snadné najít vhodného partnera. S dnešní dobou seznamek je pro ně těžké najít vážný vztah.“ (žena, 31 let, bezdětná), vysvětluje jedna z mladých respondentek v otevřené otázce.

Společnost se mění, objevují se **nové normy a priority**. 17 % lidí v Česku vidí za poklesem porodnosti v Česku narůstající význam osobní svobody a životního stylu, kdy mladí lidé mají touhu užívat si života, cestovat a být nezávislí. Zajímavým zjištěním je, že 7 % dotázaných poukazuje na měnění se společenské normy. Dle nich mladí lidé již necítí tak silný tlak na mít děti.

Jistou roli podle obyvatel Česka hrají v poklesu porodnosti i obavy o budoucnost a vztahové výzvy. Přibližně 12 % respondentů vyjadřuje strach ze sociální a politické nejistoty. „Překážkou jsou podle mě zhoršující se projevy klimatické krize, ruská válka na Ukrajině

Obr. 4 Podíl lidí spontánně zmiňujících konkrétní důvody, proč mladí lidé v Česku mají v posledních 3 letech méně dětí, osoby ve věku 18–49 let, Česko, 2024, v %

Share of spontaneously reported reasons why young people in Czechia had fewer children in the last 3 years, Czech population aged 18–49, 2024, in %

Zdroj: NMS Market Research, 2024.

Source: NMS Market Research, 2024.

a obecně zhoršující se bezpečnostní situace ve světě a bytová krize“ (žena, 23 let, bezdětná), sděluje jedna z dotázaných. Nezanedbatelnou roli hrají i vztahové faktory – asi 7 % lidí v Česku uvádí problémy s nalezením vhodného partnera nebo nestabilitu vztahů jako příčinu poklesu porodnosti. „Ženy se jako druh evolučně posunuly a jsou schopny pracovat a starat se o rodinu, ale jen málokterý muž je schopen být rovnocenným partnerem“ (žena, 26 let, bezdětná), shrnula svůj názor jedna z respondentek. 8 % respondentů dále vidí problém v souvislosti s neplodností. Nezanedbatelnou roli dále hraje nedostatečná podpora státu (7 %), ať už obecně, nebo v kontextu nedostatku školek, nízké podpory pracujících matek.

Pokles porodnosti jako komplexní problém

Komplexitu problému poklesu porodnosti ilustrují dotázaní hodnocením sady vybraných důvodů, které přispívají k poklesu porodnosti v Česku, a to na 4bodové škále (Faktor hraje: Rozhodně důležitou – Rozhodně nedůležitou roli v poklesu počtu narozených dětí v Česku). Obr. 5 ukazuje u každého důvodu podíl hodnocení „rozhodně“ a „spíše důležité“ vč. celkového podílu osob uvádějících daný faktor jako více či méně důležitý v aktuálním propadu porodnosti.

Nejčastěji vnímají lidé jako důležité v kontextu poklesu porodnosti **ekonomické důvody a bydlení** (celkově 89 % vnímá jako důležité nedostupné bydlení, 88 % ekonomickou nejistotu a vysoké finanční náklady na výchovu a péči o dítě). V podrobném pohledu na míru připisované důležitosti jsou tyto důvody výrazně častěji hodnoceny také jako „rozhodně“ důležité (pro 58 % dotázaných rozhodně důležitý faktor nedostupnost bydlení, pro 53 % ekonomická nejistota, pro 52 % vysoké finanční náklady na péči a výchovu o dítě). V celkovém hodnocení se vysoce umísťuje také **nedostatečná podpora rodin ze strany státu** (77 %, pro 42 % je dokonce „rozhodně“ důležitým faktorem).

Jako důležité faktory přispívající k poklesu porodnosti jsou vnímány **pracovní důvody, zejména nedostatek flexibilních pracovních podmínek** (73 %), ale i kariérní ambice obecně (71 %). Těmto faktorům je však klíčová role připisována méně často, v porovnání se skupinou ekonomických a bytových faktorů jsou častěji hodnoceny jako „spíše“ důležité. Neméně podstatné jsou zároveň individuální faktory. Ať je to absence vhodného partnera/partnerky (77 %,

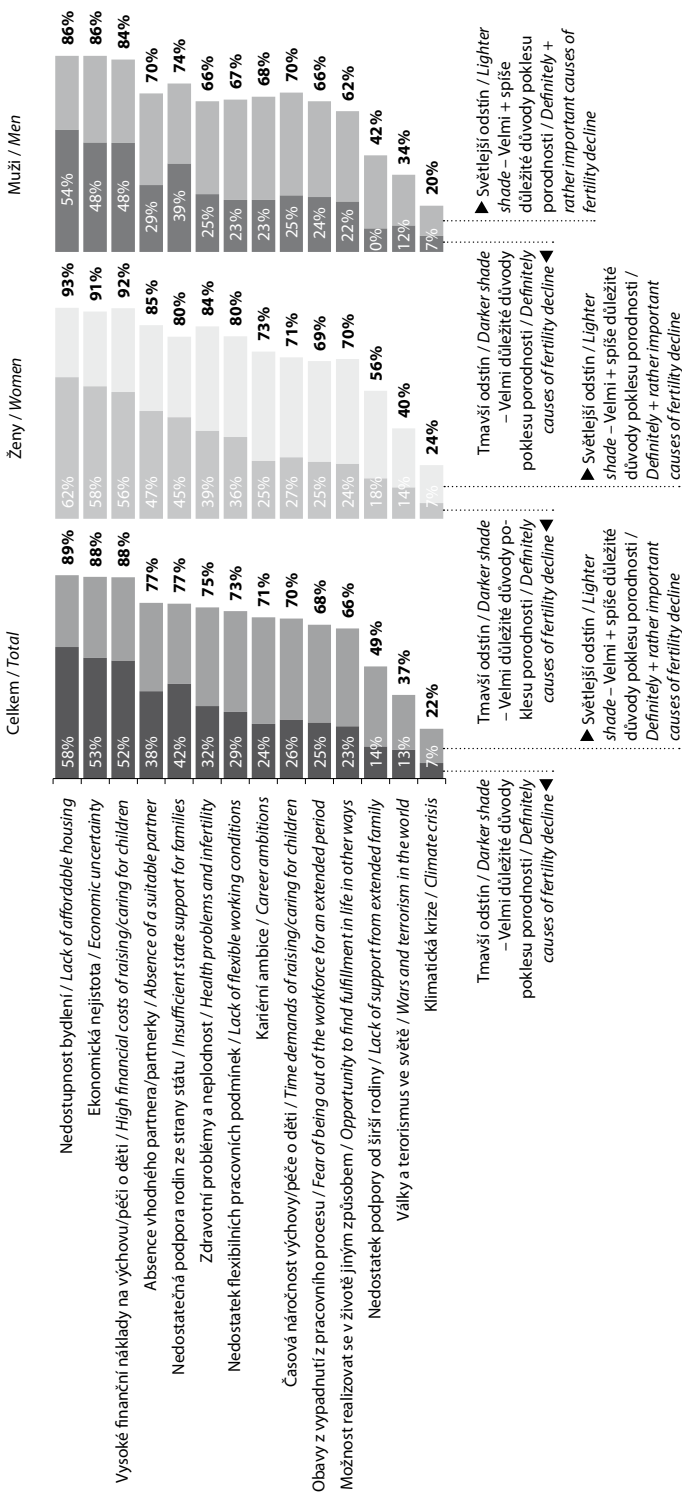
pro 38 % je to rozhodně důležitý faktor), ale i obavy z časové náročnosti výchovy a péče o dítě (70 %), možnosti realizovat se v životě jiným způsobem než v rodičovství (66 %). Roli hraje i nedostatek podpory od širší rodiny (49 %).

K poklesu porodnosti dále dle respondentů přispívají i **zdravotní problémy a neplodnost** (75 %), ale objevují se i nové faktory spojené s nejistotou, ať už jsou to války a terorismus ve světě (37 %) nebo klimatická krize (22 %).

Existují přitom genderové rozdíly ve vnímání příčin poklesu porodnosti. Ženy vnímají příčiny výrazně častěji a rovněž s vyšší důležitostí než muži (Obr. 5). Nejmarkantnější rozdíl ve v percepci faktorů mezi oběma skupinami je u zdravotních problémů a neplodnosti (vnímá jako důležitou příčinu 84 % žen, tj. o 18 p. b. více než mužů), dále u neflexibility na trhu práce (vidí 80 % žen, tj. o 13 p. b. více než mužů) a u individuálních příčin poklesu porodnosti. Ženy častěji za poklesem porodnosti vidí problém s nalezením vhodného partnera (85 %, tj. o 15 p. b. více než mužů), nedostatek podpory od širší rodiny (56 %, tj. o 14 p. b. více než mužů) a možnost realizovat se v životě jiným způsobem než v rodičovství (70 %, tj. o 8 p. b. více než mužů).

V jistých ohledech se generačně liší vnímání faktorů vedoucích k poklesu porodnosti (Obr. 6). Nejmladší generace Z (18–26 let), které se bude zakládání rodin v nejvyšší míře týkat až v budoucnu, častěji než příslušníci starších generací označuje ekonomické a bytové faktory – nedostupné bydlení, ekonomické nejistoty a vysoké finanční náklady na výchovu dětí – jako rozhodně důležité v aktuálním poklesu porodnosti (Obr. 6). Častěji než starší generace hodnotí jako důležité také faktory spojené s osobním životem, osobními plány a ambicemi. Problém s nalezením vhodného partnera jako důležitý důvod poklesu porodnosti vnímá 83 % generace Z, přičemž více než polovina těchto hodnocení jej považuje za rozhodně důležitý. Překážku k rodičovství vidí mladí lidé rovněž v časové náročnosti výchovy a péče o dítě (76 %) nebo v dalších možnostech než je rodičovství, jakými se lidé v životě mohou realizovat (74 %). Kromě individuálních faktorů častěji mladí oproti starším generacím vnímají v kontextu poklesu porodnosti klimatickou krizi (33 %, ale např. jen 17 % mladší generace X).

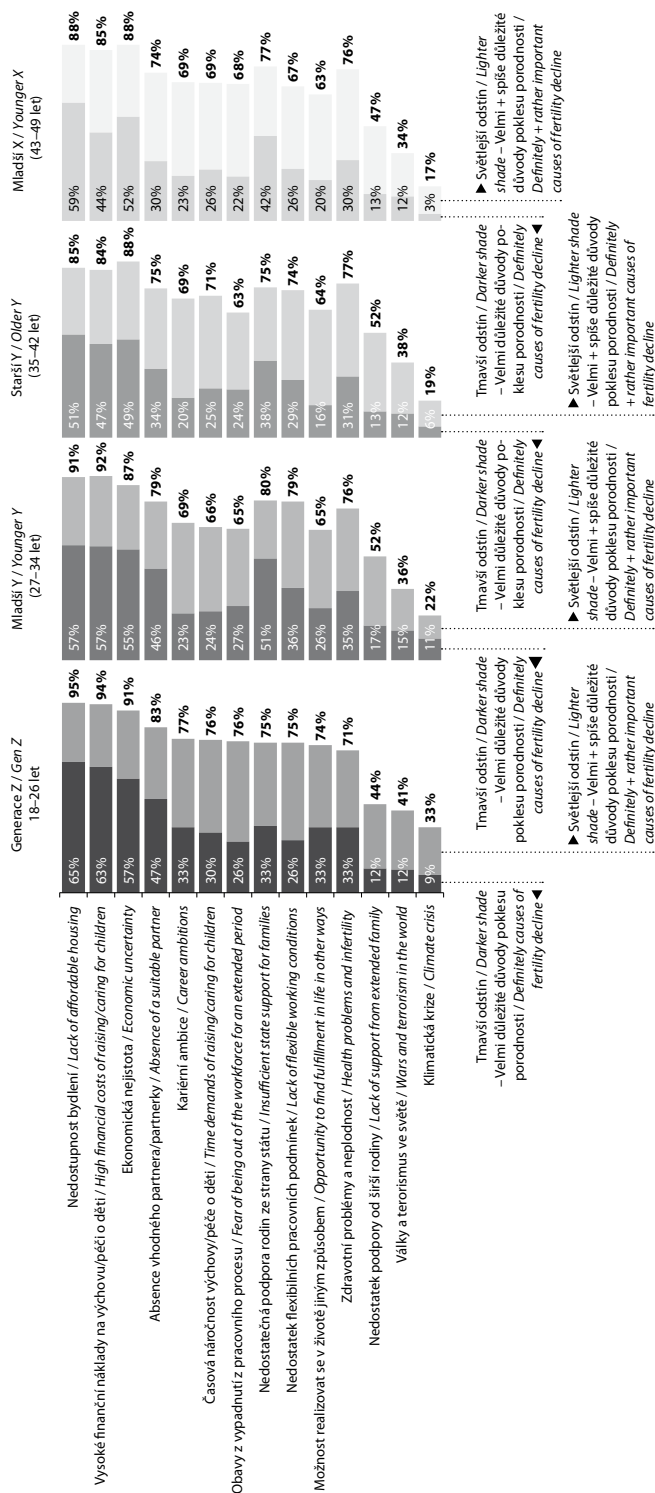
Obr. 5 Podíl lidí vnímajících vybrané důvody jako rozhodně a spíše důležité v tom, že mladí lidé v Česku mají v posledních 3 letech méně dětí, osoby ve věku 18–49 let celkem a dle pohlaví, 2024
Percentage of people who consider the selected reasons as definitely and rather important for young people in Czechia having fewer children in the last 3 years, Czech population aged 18–49 by gender, 2024

Pozn.: V grafu jsou vyneseny hodnoty podílu odpovědí „rozhodně důležité“ a dále součet hodnot „rozhodně+spíše důležité.“
Note: The figure shows the proportion of 'definitely important' responses and the sum of 'definitely+rather important' responses.
Zdroj: NMS Market Research, 2024.
Source: NMS Market Research, 2024.

Obr. 6 Podíl lidí vnímajících vybrané důvody jako rozhodně a spíše důležité v tom, že mladí lidé v Česku mají v posledních 3 letech méně dětí, osoby ve věku 18–49 let dle generací, 2024

Percentage of people who consider the selected reasons as definitely and rather important for young people in Czechia having fewer children in the last 3 years, Czech population aged 18–49 by generation, 2024

Pozn.: V grafu jsou vyneseny hodnoty podílu odpovědí „rozhodně důležité“, a dále součet hodnot rozhodně + spíše důležité. Důvody jsou seřazeny podle podílu hodnocení „rozhodně+spíše důležité“ v generaci Z.

Note: The figure shows the proportion of 'definitely important' responses and the sum of 'definitely' + 'rather important' responses by Generation Z, ranked in order of importance by Generation Z.

Zdroj: NMS Market Research, 2024.

Source: NMS Market Research, 2024.

Mladší mileniálové (ve věku 27–34 let), tedy lidé ve věku nejvyšší intenzity plodnosti (ČSÚ, 2024a), častěji než starší generace i mladší generace Z vidí za poklesem porodnosti v Česku nedostatečnou flexibilitu na trhu práce (79 %) nebo podporu rodin ze strany státu (80 %), přičemž ze sledovaných generací právě lidé kolem třicítky označují oba tyto faktory nejčastěji jako rozhodně důležité (Obr. 6). Obecně pak lze říci, že mladší generace do 35 let hodnotí častěji uvedené příčiny jako rozhodně důležité, tzn. jsou přímočařejší v pojmenovávání klíčových příčin aktuálního poklesu porodnosti než starší generace (ve věku 35–49 let).

Doposud jsme se věnovali obecnému hodnocení příčin poklesu porodnosti, do kterého se u respondentů mohou promítat nejen osobní názory a zkušenosti, ale bezesporu také obecný diskurz, ve kterém se v současnosti vede veřejná debata o příčinách proměn reprodukčního chování a poklesu plodnosti a porodnosti ve vyspělých zemích. Pro pochopení faktorů, které ovlivňují reprodukční chování, se proto přesuneme od hodnocení obecných faktorů k reflexi vlastní situace. Respondenti byli dotazováni na to, jak důležitou roli mají/měly vybrané faktory na jejich vlastní reprodukční rozhodování. U bezdětných, jak důležitou roli hrají faktory v tom, že (zatím) nemají děti, pro rodiče alespoň 1 dítěte jaké faktory ovlivňovaly rozhodování zda, kdy a kolik mít děti.

Podle podílu osob (rodičů a bezdětných), které hodnotí jednotlivé faktory jako důležité ve svém reprodukčním rozhodování, byly hodnocené důvody poklesu porodnosti seskupeny do 4 skupiny faktorů – faktory nadprůměrně často hodnocené jako důležité bezdětnými i rodiči (Obr. 7, segment II), faktory podprůměrně hodnocené jako důležité bezdětnými i rodiči (segment III.) a dále dvě skupiny, kde se hodnocení faktorů z hlediska důležitosti liší mezi bezdětnými a rodiči (segmenty I. a IV. na Obr. 7). První skupinu tvoří faktory, u kterých se na nadprůměrně častém hodnocení jejich důležitosti v osobním rozhodování ohledně reprodukce shodnou bezdětní i rodiče (Obr. 7, segment II). Mezi tyto faktory patří ekonomické důvody: vysoké finanční náklady na výchovu a péči o děti (71 % bezdětných a 57 % rodičů), ekonomická nejistota a nedostupnost bydlení vstupují do reprodukčního rozhodování většiny bezdětných i lidí s dětmi. Obě skupiny dále spojuje nadprůměrně často kladený důraz na nedostatečnou

podporu rodin ze strany státu nebo absenci vhodného partnera/partnerky pro založení rodiny (57 % bezdětných a 48 % rodičů) jako faktoru ovlivňujícího reprodukci.

Protipólem je skupina faktorů, které jako důležité pro osobní reprodukční rozhodování uvádí podprůměrně často obě skupiny – rodiče i dosud bezdětní (Obr. 7, segment III.). Mezi tyto faktory se řadí společenské nejistoty jako klimatická krize (23 % bezdětných a 12 % rodičů) nebo války a terorismus ve světě (28 % bezdětných a 17 % rodičů). Třetina rodičů a bezdětných pak vnímá v kontextu reprodukce nedostatek podpory od širší rodiny (29 % bezdětných a 33 % rodičů). Do reprodukčního rozhodování pak vstupují i zdravotní problémy a neplodnost (u 32 % bezdětných a 34 % rodičů uváděno jako důležitý faktor). Zatímco u bezdětných lze zdravotní problémy vnímat jako překážku v cestě za dítětem, u rodičů mohou naopak obavy ze zdravotních problémů/neplodnosti ve vyšším věku rozhodnutí mít dítě podpořit.

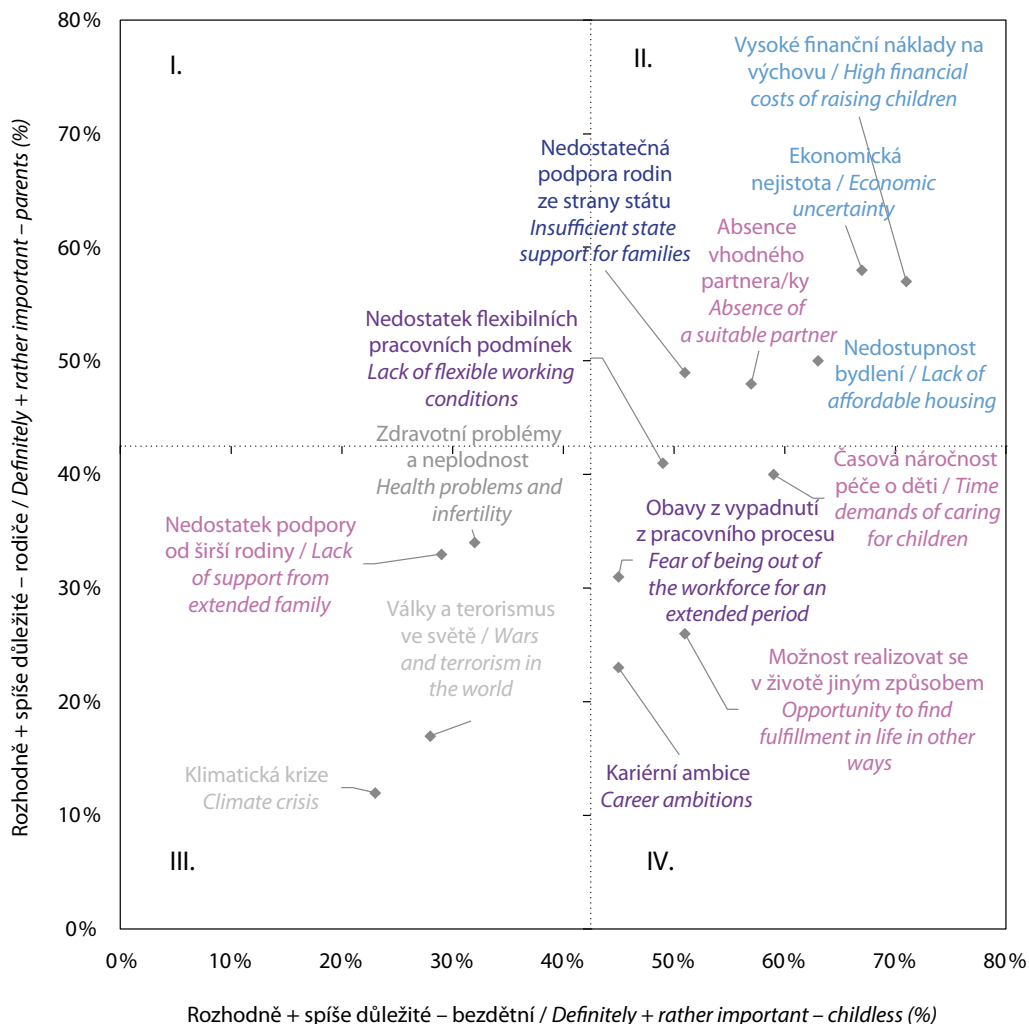
Důležitost ostatních faktorů ve vlastním reprodukčním rozhodování hodnotí bezdětní a rodiče rozdílně. Nebyly identifikovány faktory ovlivňující reprodukční rozhodování, které by silněji vnímali rodiče než bezdětní (Obr. 7, segment I). Naopak je možné hovořit o faktorech, které nadprůměrně často hodnotí jako důležité bezdětní, ovšem rodiče jejich důležitost ve vlastním reprodukčním rozhodování spíše nereflektují (Obr. 7, segment IV.). Jedná se o překážky na trhu práce – neflexibilita pracovních podmínek (49 % bezdětných a 41 % rodičů), obavy z vypadnutí z pracovního procesu a kariérní ambice – a také o odlišnou důležitost připisovanou osobnímu rozvoji. Bezdětní častěji než lidé s dětmi vnímají jako důležitý faktor působící na jejich rozhodování i jiné možnosti, jak se v životě realizovat než v rodičovství (51 % bezdětných a 26 % rodičů). Zároveň se obávají časové náročnosti výchovy a péče o děti (59 % bezdětných a 40 % rodičů s dětmi).

DISKUSE A ZÁVĚR

Navzdory klesající úrovni plodnosti si stále většina populace Česka v reprodukčním věku (74 %) přeje mít alespoň 2 děti a tyto představy se mezi generacemi neliší. Zároveň lidé vnímají jako ideální věk pro začátek rodičovství ještě před 30. rokem života

Obr. 7 Podíl lidí vnímajících vybrané důvody jako rozhodně a spíše důležité ve vlastním reprodukčním rozhodování (kolik a kdy mít děti), osoby ve věku 18–49 let, bezdětní a rodiče, 2024

Percentage of people who consider selected reasons definitely and rather important for their own reproductive decisions (how many and when to have children), Czech population aged 18–49, childless and parents, 2024

Pozn.: Dělicí hodnotou pro rozlišení jednotlivých segmentů je průměrné hodnocení důležitosti napříč všemi faktory Segment I: Důležitější faktory pro rodiče než bezdětné. Segment II: Faktory důležité pro rodiče i bezdětné. Segment III: Faktory méně důležité pro rodiče i bezdětné. Segment IV: Faktory důležitější pro bezdětné než pro rodiče.

Note: The cut-off value for distinguishing between the segments is the average of the importance ratings of all the factors. Segment I: Factors more important for parents than childless. Segment II: Factors important for parents and childless. Segment III: Factors less important for parents and childless. Segment IV: Factors more important for childless than parents.

Zdroj: NMS Market Research, 2024.

Source: NMS Market Research, 2024.

(mediánový věk 26 let u žen a 29 u mužů). Reálné reprodukční plány jsou ale nižší, zejména u mužů. V cestě za rodičovstvím mladí lidé čelí ekonomickým nejistotám a nedostupnému bydlení, zároveň nenacházejí flexibilitu na trhu práce a necítí dostatečnou podporu ze strany státu. Současně mladší generace, i přes to, že majoritně touží mít alespoň 2 děti, vnímají častěji bariéry pro rodičovství na individuální úrovni, ať už je to absence vhodného partnera/partnerky, strach z časové náročnosti péče o děti nebo jiné možnosti, jak se v životě realizovat než v rodičovství.

Reprodukční představy české populace jsou poměrně ambiciózní a v čase stabilní, srovnatelné s výsledky výběrového šetření GGP-Současná česká rodina v Česku v letech 2020–2022 (Kocourková *et al.*, 2023). Reprodukční představy se však pravděpodobně nepodaří plně přetavit do reprodukčního chování. Zeman (2024) předpokládá, že dvoudětný model rodiny bude v české společnosti stále dominantní, poklesne však podíl žen, které budou mít dvě děti (Zeman, 2024). Projekce plodnosti ČSÚ z r. 2023 má předpoklad konstantní úrovně plodnosti 1,5 dítěte na ženy do r. 2050 (Zeman, 2024).

Nesoulad mezi představami a realitou je možné sledovat nejen u intenzity, ale i u časování plodnosti. I když lidé vnímají jako ideální vstoupit do rodičovství ještě před třicítkou, dítě pravděpodobně přivedou na svět později. Dle studie Slabé *et al.* (2024a) za Česko, generace žen narozených 1983–1990 porodily dítě v průměru o dva roky později oproti plánu. Na individuální úrovni ženy reportují pozdější narození dítěte oproti plánu zejména v kontextu absence vhodného partnera (Slabá *et al.*, 2024a).

Najít vysvětlení aktuálního poklesu porodnosti v Česku, ale i dalších zemích, není jednoduché. Sobotka *et al.* (2024) sledovali pokles porodnosti po r. 2022 ve (38) vyspělých zemích a autoři vidí tři navzájem nevylučující se vysvětlení. Za prvé, pokles porodnosti by znamenal návrat k předpandemickému trendu poklesu porodnosti ve vyspělých evropských zemích (Sobotka *et al.*, 2024). Avšak v tomto ohledu byl vývoj úhrnné plodnosti v Česku v době před pandemií unikátní a naopak docházelo k růstu úhrnné

plodnosti (ČSÚ, 2024a). Druhým možným vysvětlením poklesu porodnosti je dle Sobotky *et al.* (2024) obnovení společenského a pracovního života po doznění pandemického období, což paradoxně mohlo přerušit reprodukční plány a přispět k odkladu plodnosti (Sobotka *et al.*, 2024). To je zajímavé vzhledem k tomu, že nadpoloviční většina populace Česka vnímala období pandemie jako nepříhodné pro početní dítěte (Slabá, 2023). Období po odeznění pandemie by tedy mohlo být pro reprodukci přívětivější. Lockdowny ale mohly narušit procesy seznamování a formování partnerství. Část obyvatel si tak nemusela najít partnera vhodného pro založení rodiny (Sobotka *et al.*, 2024).

Třetím možným vysvětlením poklesu porodnosti po r. 2022 je dle Sobotky *et al.* (2024) strach žen z potenciálního negativního dopadu vakcíny covid-19 na těhotenství. To potvrzuje také podrobná studie Slabé *et al.* (2024b), které modelovaly potenciální vliv vakcinace proti covidu-19 na úhrnnou plodnost v Česku. Obavy žen z negativního vlivu očkování na plod vedly ke krátkodobému odkladu plodnosti, což ve výsledku přispělo k rychlému poklesu úhrnné plodnosti v r. 2022.

Klesající porodnost je komplexní fenomén, který nemá jednoduché vysvětlení. Stejně tak neexistují jednoduchá opatření zaměřená na stabilizaci úrovně plodnosti. Je zřejmé, že mladí lidé čelí mnoha výzvám – od finanční nejistoty přes obtížné hledání bydlení až po změny v životních prioritách. Lidé v Česku podle svých deklarací stále touží po tom mít alespoň dvě děti a pokud stát chce podpořit mladé lidi v naplňování jejich reprodukčních představ, je potřeba systematický přístup zahrnující zlepšení dostupnosti bydlení, podporu rodin s dětmi, flexibilnější pracovní podmínky pro rodiče a možná i změnu společenského vnímání rodičovství. Rozhodnutí mít či nemít děti je hluboce osobní volbou, nicméně vytvoření příznivějších podmínek pro mladé rodiny by mohlo pomoci těm, kteří o dětech uvažují, ale cítí se omezeni vnějšími okolnostmi a podmínkami. Ty často formuje stát, trh práce i společenské normy a jak naznačují výzkumy, mohou hrát klíčovou roli při rozhodování o založení a/nebo rozšíření rodiny.

Poděkování

Tento příspěvek vznikl v rámci projektu GAUK (č. 189924): *Reprodukční strategie v epoše nejistoty: reprodukční plány českých žen a mužů* a v rámci projektu GAČR „Současné reprodukční výzvy: plodnost v Česku v době vícenásobné krize“ (č. 25-18424S).

Za realizaci průzkumu Cesty k rodičovství a poskytnutí datového souboru děkuji výzkumné agentuře NMS Market Research.

Tato studie využívá rovněž data velké výzkumné infrastruktury Český národní uzel pro výzkum rodiny GGP-CZ (projekt č. LM2024074).

Literatura

- Bujard, M. – Andersson, G. 2024. Fertility Declines Near the End of the COVID-19 Pandemic: Evidence of the 2022 Birth Declines in Germany and Sweden. *European Journal of Population*, 40(4). <https://doi.org/10.1007/s10680-023-09689-w>.
- Cantalini, S. – Ohlsson-Wijk, S. – Andersson, G. 2024. Cohabitation and Marriage Formation in Times of Fertility Decline: The Case of Sweden in the Twenty-First Century. *European Journal of Population*, 40(1), s. 15. <https://doi.org/10.1007/s10680-024-09703-9>.
- Comolli, C. L. – Neyer, G. – Andersson, G. – Dommermuth, L. – Fallesen, P. – Jalovaara, M. – Lappegård, T. 2021. Beyond the economic gaze: Childbearing during and after recessions in the Nordic countries. *European Journal of Population*, 37(2), 473–520. <https://doi.org/10.1007/s10680-020-09570-0>.
- ČSÚ, 2024a. *Veřejná databáze*. Sestavení vlastní tabulky. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=uziv-dotaz>. [29. 12. 2024].
- ČSÚ, 2024b. *Pohyb obyvatelstva – 4. čtvrtletí 2024*. Dostupné z: <https://csu.gov.cz/rychle-informace/pohyb-obyvatelstva-4-ctvrtlet-2024>. [4. 5. 2025].
- Ďásek, K. – Suchanec, M. 2018. Generational differences in work values–Impression or reality? The case of Czech Generations X and Y. *Economics Management Innovation*, 10(2), s. 36–52.
- Dimock, M. 2019. Defining generations: Where Millennials end and Generation Z begins. *Pew Research Center*, 17(1), s. 1–7.
- European Social Survey European Research Infrastructure (ESS ERIC). 2023. ESS round 9 – 2018. Timing of life, Justice and fairness. *Sikt – Norwegian Agency for Shared Services in Education and Research*. <https://doi.org/10.21338/NSD-ESS9-2018>. [25. 1. 2025].
- Eurostat 2024. *Total Fertility Rate*. Data browser. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00199/default/table?lang=en&category=t_demo.t_demo_fer. [6. 1. 2025].
- Eurostat 2025. *Fertility rates by age – Total fertility rate*. Database: Fertility (national level). Dostupné z: https://doi.org/10.2908/DEMO_FRATE. [25. 1. 2025]
- Faircloth, C. 2023. Intensive parenting and the expansion of parenting. In: *Parenting culture studies*, s. 33–67. Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-031-44156-1_2.
- Goisis, A. – Remes, H. – Barclay, K., et al. 2017. Advanced maternal age and the risk of low birth weight and preterm delivery: a within-family analysis using Finnish population registers. *American Journal of Epidemiology*, 186(11), s. 1219–1226. <https://doi.org/10.1093/aje/kwx177>.
- Grasso, M. – Klicperová-Baker, M. – Koos, S. – Kosyakova, Y. – Petrillo, A. – Vlase, I. 2021. The impact of the coronavirus crisis on European societies. What have we learnt and where do we go from here? – Introduction to the COVID volume. *European Societies*, 23(sup1), S2–S32. <https://doi.org/10.1080/14616696.2020.1869283>.
- Hellstrand, J. – Nisén, J. – Miranda, et al. 2021. Not just later, but fewer: Novel trends in cohort fertility in the Nordic countries. *Demography*, 58(4), s. 1373–1399. <https://doi.org/10.1215/00703370-9373618>.
- INSEE 2025. *Demographic report 2024*: In 2024, fertility continued to fall, life expectancy stabilised. Insee Première, No. 2033. Dostupné z: <https://www.insee.fr/en/statistiques/8333564>. [16. 1. 2025].

- Klímová Chaloupková, J. – Pospíšilová, K. 2023. Towards a conceptualisation of intensive parenting norms: Testing exact and approximate measurement invariance across social and country contexts. *Journal of Family Research*, 35, s. 515–534. <https://doi.org/10.20377/jfr-926>.
- Kocourková, J. – Slabá, J. – Šťastná, A., a kol. 2023. *Změny v reprodukčním chování a reprodukční stárnutí: Souhrnná výzkumná zpráva z šetření „Současná česká rodina 2020–2022“*. Praha: Katedra demografie a geodemografie, Přírodovědecká fakulta UK.
- Kocourková, J. – Šťastná, A. – Černíková, A. 2019. Vliv ekonomické krize na úroveň plodnosti ve státech Evropské unie. *Politická ekonomie*, 67(1), s. 82–104. <https://doi.org/10.18267/j.polek.1230>.
- Kreidl, M. – Hubatková, B. 2023. Partnership satisfaction in Czechia during the COVID-19 pandemic. *Demographic Research*, 49, 635–650. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2023.49.24>.
- Kreidl, M. – Šťastná, A. – Hubatková, B. a kol. 2023a. *Contemporary Czech Family – data documentation*. MUNI PRESS.
- Kreidl, M. – Šťastná, A., – Kocourková, J. a kol. 2023b. *Czech Harmonized Generations and Gender Survey-II. Wave 1 (2020–2022)*. Version 2. Data obtained from the GGP Data Archive.
- Kuchařová, V. – Barvinková, J. – Höhne, S., a kol. 2019. *Česká rodina na počátku 21. století. Životní podmínky, vztahy a potřeby*. SLON, Praha.
- Miller, W. B. 2011. Differences between fertility desires and intentions: Implications for theory, research and policy. *Vienna Yearbook of Population Research*, s. 75–98. <https://doi.org/10.1553/populationyearbook2011s75>.
- Myrskylä, M. – Barclay, K. – Goisis, A. 2017. Advantages of later motherhood. *Der Gynäkologe*, 50(10), s. 767. <https://doi.org/10.1007/s00129-017-4124-1>.
- Neyer, G. – Andersson, G. – Dahlberg, J., et al. 2022. *Fertility decline, fertility reversal and changing childbearing considerations in Sweden: A turn to subjective imaginations?* Stockholm University: Stockholm Research Reports in Demography.
- Rotkirch, A. 2020. The wish for a child. *Vienna Yearbook of Population Research*, 18, s. 49–62. <https://doi.org/10.1553/populationyearbook2020.deb05>.
- Skirbekk, V. 2022. Money Matters: The Economics of Fertility. In: *Decline and Prosper! Changing Global Birth Rates and the Advantages of Fewer Children* (s. 247–263). Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-91611-4_13.
- Slabá, J. – Kocourková, J. – Šťastná, A. 2024a. The fertility timing gap: the intended and real timing of childbirth. *Journal of Bio-social Science*. Published online 2024:1–14. <https://doi.org/10.1017/S002193202400004X>.
- Slabá, J. – Kocourková, J. – Šťastná, A. a kol. 2024b. Vaccination and fertility: modelling the potential impact of Covid-19 vaccination on total fertility rate in Czechia. *Genus*, 80, s. 25. <https://doi.org/10.1186/s41118-024-00236-x>.
- Slabá, J. – Waldaufová, E. – Šťastná, A. 2023. Reprodukční plány žen v Česku v kontextu pozdního reprodukčního režimu a pandemie COVID-19. *Časopis lékařů českých*, 162(7–8), s. 314–320.
- Slabá, J. 2023. Changes in reproductive behavior associated with the perception and individual experiences of the COVID-19 pandemic. *PLoS One*, 18(7). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0288833>.
- Sobotka, T. – Skirbekk, V. – Philipov, D. 2011. Economic recession and fertility in the developed world. *Population and Development Review*, 37(2), s. 267–306. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2011.00411.x>.
- Sobotka, T. – Zeman, K. – Jasilioniene, A. – Winkler-Dworak, M. – Brzozowska, Z. – Alustiza-Galarza, A. – Jdanov, D. 2024. Pandemic roller-coaster? Birth trends in higher-income countries during the COVID-19 pandemic. *Population and Development Review*, 50(S1), s. 23–58. <https://doi.org/10.1111/padr.12544>.
- Steiner, A. Z. – Jukic, A. M. Z. 2016. Impact of female age and nulligravidity on fecundity in an older reproductive age cohort. *Fertility and Sterility*, 105(6), s. 1584–1588. <https://doi.org/10.1016/j.fertnstert.2016.02.028>.
- Šťastná, A. – Fait, T. – Kocourková, J. – Waldaufová, E. 2022. Does advanced maternal age comprise an independent risk factor for caesarean section? A population-wide study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(1), s. 668. <https://doi.org/10.3390/ijerph20010668>.
- Šťastná, A. – Kreidl, M. – Perdoch Sládká, D. – Hubatková, B. – Reimerová, K. 2023. *Partnerství a rodičovství: Souhrnná výzkumná zpráva z šetření „Současná česká rodina 2020–2022“*. Praha: RILSA.
- Van Wijk, D. – Billari, F. C. 2024. Fertility postponement, economic uncertainty, and the increasing income prerequisites of parenthood. *Population and Development Review*, 50(20), 287–322. <https://doi.org/10.1111/padr.12624>.

- Vasireddy, S. – Berrington, A. – Kuang, B. – Kulu, H. 2023. Education and Fertility: A Review of Recent Research in Europe. *Comparative Population Studies*, 48. <https://doi.org/10.12765/CPoS-2023-21>.
- Vignoli, D. – Guetto, R. – Bazzani, G. – Pirani, E. – Minello, A. 2020. A reflection on economic uncertainty and fertility in Europe: The narrative framework. *Genus*, 76(1), 28. <https://doi.org/10.1186/s41118-020-00094-3>.
- Winkler-Dworak, M. – Zeman, K. – Sobotka, T. 2024. Birth rate decline in the later phase of the COVID-19 pandemic: the role of policy interventions, vaccination programmes, and economic uncertainty. *Human Reproduction Open*, 2024(3). <https://doi.org/10.1093/hropen/hoae052>.
- Zeman, K. 2024. The Fertility Assumptions for the Population Projection of the Czech Republic of the Czech Statistical Office from 2023. *Demografie*, 66(4), s. 280–293. <https://doi.org/10.54694/dem.0354>.

EVA WALDAUFOVÁ

Vystudovala demografii na Univerzitě Karlově v Praze, kde aktuálně pokračuje v doktorském studiu. Ve svém výzkumu se zaměřuje na pokles plodnosti, plánování reprodukce a asistovanou reprodukci. Zároveň působí ve výzkumné agentuře NMS Market Research jako analytička.

ANNA ŠŤASTNÁ

Vystudovala sociologii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a demografii na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy. V současné době působí na katedře demografie a geodemografie PřF UK jako odborná asistentka. Ve svém výzkumu se zaměřuje na problematiku reprodukčního chování, plodnosti, na otázky rodinné politiky a skloubení pracovního a rodinného života.

SUMMARY

Despite the currently declining fertility rate, the majority of the Czech population (74%) still desires to have at least two children, and this desire does not differ between generations. At the same time, people consider the ideal age to become a parent to be before the age of 30 (median age 26 for women and 29 for men). However, actual reproductive intentions are lower than fertility desires, especially among men. Significant factors are the economic uncertainties and unaffordable housing that young people face in their journey towards parenthood, as well as the lack of flexibility in the labour market and insufficient support from the state for families. At the same time, the younger generation, despite their aspiration to have at least two children, more frequently encounter obstacles to parenthood at the individual level. These barriers may include the absence of a suitable partner, the perception that caring for children is time-consuming, or alternative life aspirations that do not include parenthood.

PŘÍLOHY

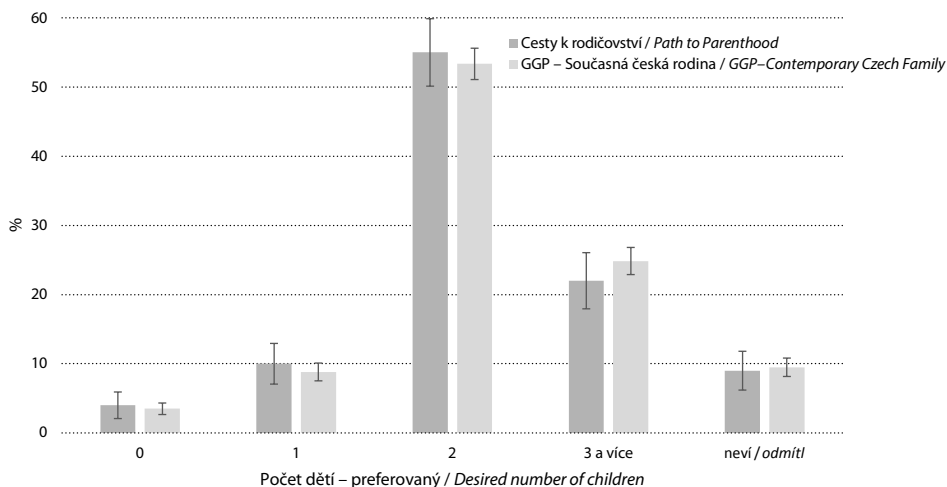
Příloha 1 Složení vzorku Sample composition		
	Počet / <i>Number</i>	Podíl (%) / <i>Share (%)</i>
Celkem / <i>Total</i>	800	100
Pohlaví / <i>Sex</i>		
Muži / <i>Men</i>	400	50
Ženy / <i>Women</i>	400	50
Generace / <i>Generation</i>		
Gen Z (18–26 let) / <i>Gen Z</i>	156	20
Mladší mileniálové (27–34 let) / <i>Younger millennials</i>	197	25
Starší mileniálové (35–42 let) / <i>Older millennials</i>	216	27
Mladší generace X (43–49 let) / <i>Younger Gen X</i>	231	29
Vzdělání / <i>Education</i>		
Základní / <i>Primary</i>	63	8
Vyučen/a / <i>Vocational</i>	223	28
Středoškolské / <i>Secondary</i>	297	37
Vysokoškolské / <i>Tertiary</i>	217	27
Velikost místa bydliště / <i>Size of place of residence</i>		
< 1000	140	18
1 000–4999	185	23
5 000–19 999	141	18
20 000–99 999	154	19
> 100 000	180	23
Počet dětí / <i>Number of children</i>		
Bezdětní / <i>No children</i>	361	45
Alespoň 1 dítě / <i>At least one child</i>	439	55

Zdroj: NMS Market Research, 2024.
Source: NMS Market Research, 2024.

Porovnání odpovědí na preferovaný a plánovaný počet dětí – výzkumy Cesta k rodičovství (2024) a GGP – Současná česká rodina (2020–2022)

Příloha 2 Preferovaný počet dětí, ženy 18–49 let, podíl v % a 95% interval spolehlivosti

Desired number of children, women aged 18–49, share in % and 95% confidence interval

Pozn.: GGP-Současná česká rodina – vážený soubor.

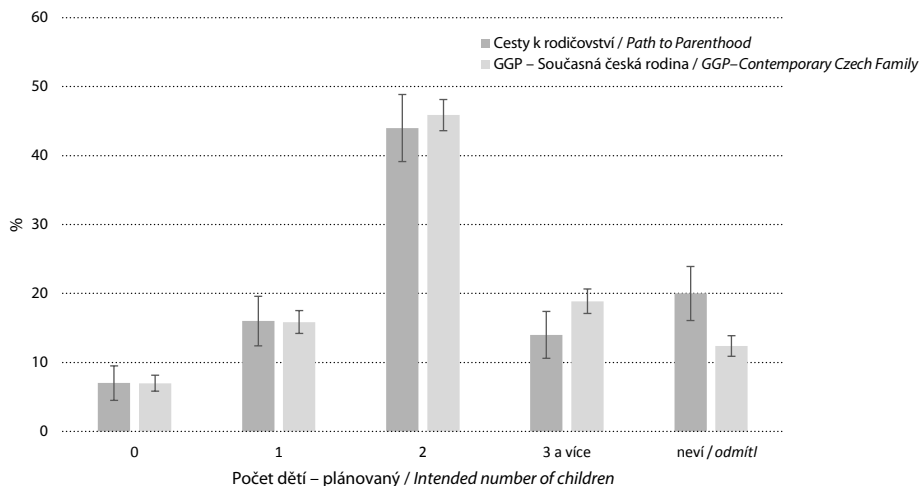
Note: GGP-Contemporary Czech Family – weighted sample.

Zdroj: Kreidl et al. 2023b, NMS Market Research, 2024.

Source: Kreidl et al. 2023b, NMS Market Research, 2024.

Příloha 3 Plánovaný počet dětí, ženy 18–49 let, podíl v % a 95% interval spolehlivosti

Intended number of children, women aged 18–49, share in % and 95% confidence interval

Pozn.: GGP-Současná česká rodina – vážený soubor.

Note: GGP-Contemporary Czech Family – weighted sample.

Zdroj: Kreidl et al. 2023b, NMS Market Research, 2024.

Source: Kreidl et al. 2023b, NMS Market Research, 2024.

Statistika v mapách

Statistický geoportál

Statistické
údaje vztažené
k území

Demografická data,
pohyb obyvatel,
výsledky voleb
a mnoho dalšího

Názorně,
přehledně,
srozumitelně

geodata.csu.gov.cz

PODKLADY

Redakce přijímá rukopisy v elektronické podobě.

ROZSAH PŘÍSPĚVKU:

Doporučený maximální rozsah textové části článku je 50 000 znaků včetně mezer. Příspěvky do oddílů: Přehledy by neměly přesahovat 38 000 znaků vč. mezer, recenze a zprávy 10 000 znaků vč. mezer. Je třeba, aby studie obsahovala anglický abstrakt do 5 řádků (Ř), klíčová slova v angličtině, anglické resumé do 20 Ř, abecední seznam citované literatury a CV – stručnou informaci o autorovi a jeho odborném zaměření (do 5 Ř). Součástí článku je abecední seznam citované literatury.

Rukopis je třeba zaslat v textovém editoru Word, zdrojová data pro tabulky a grafy v programu Excel, obrázky a mapy ve formátu *.tif, *.jpg, *.eps. Tabulky, grafy a obrázky je třeba zařadit do textu. Názvy i těla tabulek, grafů a obrázků musí být dvojjazyčné (česko-anglické).

Recenzní řízení je oboustranně anonymní. Rozhodnutí o publikování rukopisu, resp. závěru redakční rady, je autorovi sděleno do 14 dnů po zasedání redakční rady.

Redakce provádí jazykovou úpravu textu. Anglický text je revidován rodilým mluvčím na náklady redakce.

ZÁSADY PRO OPTIMÁLNÍ PODOBU PODKLADŮ

A. TEXTY (v textovém editoru MS Word)

1. V nastavení odstavce použijte pouze zarovnání VLEVO (na levou zarážku).
2. Vyznačování v odstavci (kurzívou, tučně) a používání indexů bude do sazby korektně přeneseno.
3. Nepoužívejte (v nastavení vypněte) funkci, která nuceně přesune do další řádky jednohláskové předložky a spojky (a, s, z, v, k apod.), jež by jinak vyšly na konec řádku. Textový editor vsune do textu programové informace o tomto tzv. nuceném dělení, které nelze jinak než pracně odstranit.

B. GRAFY, OBRAZOVÉ SOUBORY

1. Pro zpracování grafů je kromě požadovaného typu (sloupcový, spojnicový, bodový apod.) nutné připojit zdrojová data v programu Excel.
2. Všechny obrazové soubory – např. mapy, fotografie ukládejte mimo textový soubor samostatně ve formátech *.tif, *.jpg, *.eps s odkazem v textu (graf 1, schéma 1 apod.).
3. Pro další technologické zpracování je důležité, aby bitmapové soubory měly ve velikosti 1:1 rozlišení 300 dpi.

C. PRAVIDLA CITACÍ A POPISKY

Pokud má dokument přiděleno doi, musí být v citaci uvedeno.

Příklady základních druhů citací:

Monografie

Roubíček, V. 1997. *Úvod do demografie*. Praha: Codex Bohemia. (U publikace s více než třemi autory se uvádí

jen příjmení prvního autora, za ním následuje zkratka a kol., u zahraničních publikací et al.)

Hantrais, L. (ed.). 2000. *Gendered Policies in Europe. Reconciling Employment and Family Life*. London: Macmillan Press.

Potraty. 2005. Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky.

Články v časopisech

Dudová, R. – Vohlídalová, M. 2018. Muži a ženy pečující o seniory v rodině. *Sociologický časopis*, 54(2), s. 219–252. <https://doi.org/10.13060/00380288.2018.54.2.400>.

Články ve sbornících

Daly, M. 2004. Rodinná politika v evropských zemích. In *Perspektivy rodinné politiky v ČR*, s. 62–71. Praha: MPSV ČR.

Elektronické dokumenty

Je třeba uvést:

1. Specifikaci média (on-line, databáze, datový soubor)
2. Datum stažení (cit. 29. 10. 2005)
3. Webovou adresu (dostupné z: <http://www.csu.gov.cz>)

Přednášky z konferencí

Maur, E. *Problémy studia migrací v českých zemích v raném novověku*. Příspěvek přednesený na konferenci Dějiny migrací v českých zemích v novověku. Praha, 14. 10. 2005.

Seznam literatury a odkazy

Jednotlivé položky jsou řazeny podle abecedy, více prací od téhož autora je řazeno sestupně od nejstarší k nejnovější. Pokud má autor v seznamu v jednom roce více plošek, rozlišují se přidáním písmen a, b, c... za rok vydání.

Příklad:

Syrovátka, A. 1962a. Úrazy v domácnosti. *Česká pediatrie*, 17, s. 750–753.

Syrovátka, A. 1962b. Úmrtnost dětí v českých zemích na dopravní úrazy. *Časopis lékařů českých*, 101, s. 1513–1517.

Odkazy v textu na seznam literatury

(Srb, 2004); (Srb, 2004: 36–37); (Syrovátka a kol., 1984); (Dudová – Vohlídalová, 2018)

Popisky tabulek a grafů (dodat v češtině a angličtině)

Tab. 1: Pohyb obyvatelstva, 1990–2010; Population and vital statistics, 1990–2010

Graf 1: Relativní věková struktura cizinců a obyvatelstva ČR celkem, 31. 12. 2009; Relative age distribution of foreigners and total population of CR, 31 Dec 2009

D. DOPORUČENÁ STRUKTURA ČASOPISU

Viz: https://csu.gov.cz/pokyny_pro_autory.

Demografie

revue pro výzkum
populačního vývoje

Demografie, revue pro výzkum populačního vývoje
Demografie, Review for Population Research

www.csu.gov.cz

Vydává Český statistický úřad
Published by the Czech Statistical Office

Redakční rada Editorial Board:

Roman Kurkin (předseda redakční rady Chair of the Editorial Board),
Marie Průšová (výkonná redaktorka Managing Editor),
Markéta Arltová, Boris Burcin, Elwood D. Carlson, Tomáš Fiala, Ludmila Fialová,
Natalia S. Gavrilova, Richard Gisser, Sylva Höhne, Jakub Hrkál, Klára Hulíková,
Nico Keilman, Juris Krumins, Věra Kuchařová, Jitka Langhamrová, Michala Lustigová,
Markéta Majerová, Martina Miskolczi, Michel Poulain, Ladislav Průša, Mirjana Rašević,
Jiřina Růžková, Jitka Rychtaříková, Jaroslav Sixta, Eduard Souček, Luděk Šídlo,
Branislav Šprocha, Leo van Wissen, Martin Zelený

Adresa redakce: Na padesátém 81, 100 82 Praha 10, Česká Republika

Telefon: +420 274 054 240

E-mail: redakce@csu.gov.cz

Web: <https://csu.gov.cz/demografie>

Časopis je v plném znění uveřejněn (od roku 2004) na internetu na adrese:
<https://csu.gov.cz/demografie>

Demografie je od roku 2024 časopis s otevřeným přístupem. Veškerý obsah
je licencován v souladu s CC BY-NC-SA.

Objednávky vyřizuje: Informační servis, Český statistický úřad, Na padesátém 81,
100 82 Praha 10-Strašnice, Česká republika, e-mail: objednavky@csu.gov.cz

Grafická úprava: fronte tiskárny, s.r.o., Sezemice

Grafický návrh: Ondřej Pazdera

Tisk: Český statistický úřad

Cena jednoho výtisku: 58,- Kč

Roční předplatné 4 x 58,- Kč + poštovné

Indexové číslo 46 465, ISSN 0011-8265 (Print), ISSN 1805-2991 (Online),
Reg. Zn. MK ČR E 4781

Číslo 2/2025, ročník 67

Toto číslo vyšlo v červnu 2025

© Český statistický úřad 2025

